

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Яковенко Аліна Миколаївна

**ВОКАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ О. В. Лобова,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної і
початкової освіти

«26» листопада 2020 року

Виконавець

_____ А. М. Яковенко

«26» листопада 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Сутність і види вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.....	7
1.2. Музичний розвиток та критеріально-рівневе оцінювання музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку	19
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	41
2.1. Педагогічні підходи та принципи вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.....	41
2.2. Педагогічні умови вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	52
2.3. Методи вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.....	62
Висновки до розділу 2	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується потреба орієнтації педагогічних впливів на конкретну дитину, її духовну культуру, індивідуальний розвиток емоційно-чуттєвої сфери і творчих можливостей.

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує, що музичному вихованню належить особливе місце в гармонійному розвитку дитини. Музичний розвиток дітей впливає на загальний розвиток: формується емоційна сфера, розвивається уява, воля, фантазія, загострюється сприйняття, активізуються творчість і енергія мислення. У дошкільному віці формується музичний слух і музична пам'ять, закладається фундамент естетичної культури для розвитку, якої необхідна організація нових моделей виховання, отже, і нова якість процесу музичного розвитку.

Вирішення цих питань можливе при залученні дітей до музичного мистецтва через вокальну діяльність як самий доступний вид музичної діяльності. У процесі вокальної діяльності успішно формується весь комплекс музичних здібностей, емоційна чуйність музики, збагачуються переживання дитини. Крім того, вирішуються виховні завдання, пов'язані з формуванням особистості дошкільника. Сучасною наукою доведено, що діти, які займаються вокальною діяльністю, більш чуйні, емоційні, чутливі й товариські [1, с. 11]. Навчання дітей співу, залучення їх до прекрасного є потужним засобом їх виховання і розвитку. Враховуючи вищевикладені факти, доцільно говорити про актуальність і важливість на сьогоднішній день розгляду даної теми.

Вплив музичного виховання на розвиток особистості дитини старшого дошкільного віку доведено в дослідженнях Л. Виготського, А. Готсдінера, Б. Теплова. Проблеми розвитку в дитини музичного сприймання, засобів педагогічного впливу на формування основ її музичної культури, зміст, методи та форми музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку розглянуто в

працях О. Апраксіної, Д. Кабалецького, А. Кенеман, О. Радиної та ін. Загальні засади музичного розвитку дітей в умовах дошкільного навчального закладу висвітлено в працях О. Барабаш, Н. Ветлугіної, Л. Костюхіної, О. Кульчицької, С. Науменко, С. Нечай, А. Шевчук, С. Якимчук та ін.

Останнім часом особливу увагу методисти приділяють проблемі вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. Відомі діячі хорового мистецтва і педагоги-практики, такі як Л. Абелян, Ю. Алієв, О. Апраксина, Л. Бартенева, Л. Жарова, Т. Овчиннікова, В. Попов, В. Сафонова, Г. Струве, Г. Стулова та інші розглядали питання вокальної роботи з дітьми, питання організації хорового процесу. Ю. Алієв розглядає вокальний спів як найактивнішу, дієву, доступну форму музичного розвитку дитини.

Проте в теорії і методиці музичного виховання старших дошкільників в умовах ЗДО вокальна діяльність як засіб музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку не була предметом спеціального дослідження. У сучасній методиці музичного виховання дітей старшого дошкільного віку відсутні рекомендації щодо їхнього навчання й виховання з урахуванням рівнів музичної розвиненості та ролі вокальної діяльності у цьому процесі. Вокальна діяльність дитини сьогодні не акцентується в програмах з музичного виховання, в практиці роботи вихователів і музичних керівників, що негативно позначається на ефективності музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Суперечності між значними потенційними можливостями вокальної діяльності для розвитку та виховання дітей старшого дошкільного віку і недостатньою розробленістю цієї проблеми у вітчизняному науковому середовищі зумовили вибір теми нашої магістерської роботи: *«Вокальна діяльність як засіб музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати методичні основи вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку як засобу їх музичного розвитку.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні основи вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

2. Схарактеризувати сутність музичного розвитку та музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку.

3. Уточнити критерії, показники та рівні оцінювання, провести констатувальну діагностику музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку.

4. Визначити методичні основи вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку як засобу їх музичного розвитку.

Об'єкт дослідження: процес вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: методичні основи вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: *теоретичні:* порівняння, систематизація та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження – з метою визначення її теоретичних основ і стану розробленості; теоретичне моделювання – з метою визначення критеріїв та показників оцінювання досліджуваного феномену; класифікація – для угруповання методичних основ формування досліджуваного феномену; *емпіричні:* констатувальний експеримент – для експериментального дослідження стану сформованості досліджуваного феномену; *методи математичної статистики* – для обчислення здобутих даних експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів: розроблено методичні основи музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами вокальної діяльності на основі оптимального поєднання форм навчальної діяльності на музичних заняттях; розроблено критерії та показники сформованості означеного феномена; *уточнено* поняття «музичний розвиток» і «музична розвиненість» стосовно дітей старшого дошкільного віку, розкрито їхню сутність, зміст, структурні компоненти, критерії, показники та рівні оцінювання; комплекс форм, методів активізації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку; методичні підходи і принципи цього напрямку діяльності; *подальшого розвитку набули:* засоби комплексної діагностики музичної розвиненості дітей старшого

дошкільного віку, шляхи залучення дітей до вокальної діяльності в різних формах навчально-музичної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання матеріалів роботи методистами та вихователями закладів дошкільної освіти у роботі з дітьми старшого дошкільного віку, студентами педагогічних вузів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Основні положення магістерської роботи апробовано на 2-х конференціях (IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Дошкільна та початкова освіта: реалії та перспективи», Суми, 24 квітня 2020 р.; VI Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій», присвячена 20-й річниці кафедри дошкільної і початкової освіти, 27 листопада 2020 року, ННПП СумДПУ імені А.С. Макаренка) та представлено в 2-х статтях: «Вокальна діяльність як засіб музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку» й «Методи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку».

Структура та обсяг роботи. Робота містить 2 розділи, 2 додатки, 1 рисунок, 8 таблиць, загальний обсяг 87 сторінок, 70 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність і види вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

Діти старшого дошкільного віку постійно залучені в діяльність: вони бігають, грають, розглядають картинки і книжки, танцюють, співають. Різні види діяльності дають можливість дітям активно пізнавати навколишній світ, здобувати перший досвід.

Під *дитячою діяльністю* І. Газіна [16] розуміє процес, утворений потребою й конкретними діями та результатом (вийшло те, до чого прагнули, чи ні). Але діти старшого дошкільного віку далеко не завжди орієнтовані на результат, для них важливими є безпосередні дії, до яких вони й проявляють інтерес. Кожен віковий період відрізняється переважанням одних видів діяльності над іншими. Дошкільник поступово освоює ті види діяльності, які під силу дитині на певному віковому етапі. У ранньому дитинстві необхідно опанувати дії з предметами, потім гру, творчість і розумові дії, спрямовані на вирішення завдання. Розвиваючись, дитина старшого дошкільного віку навчається виконувати більш складні дії, а включаючись у діяльність, занурюється в умови, що стимулюють її розвиток.

Найбільш доступним і улюбленим видом дитячої діяльності є вокальна діяльність. Вокальна діяльність – мистецтво унікальних виконавських і художніх можливостей. Будучи однією з найважливіших складових вітчизняної й світової культури, невід’ємним, історично перевіреним засобом формування духовного, творчого потенціалу суспільства, вокальна діяльність зі своїми традиціями, глибоким художнім і духовним змістом впливає на емоційний, та моральний стан як виконавців, так і слухачів.

Кардинальним для педагогіки є питання про природу вокальних здібностей: чи становлять вони собою вроджені властивості людини або розвиваються в результаті впливу навколишнього середовища, виховання і навчання.

Теоретичне осмислення представленої проблеми дозволило визначити сутність та види вокальної діяльності дошкільників. Так, А. Козир [27] розглядає *вокальну діяльність* як процес, спрямований на максимальний розвиток здатності особистості до глибокого розуміння змісту музичних образів та втілення їх у досконалії співацько-виконавській формі.

Вокальну діяльність Т. Скорик визначає як «одну з найважливіших форм прояву активного ставлення дітей до пісень і співу в процесі різних життєвих ситуацій. Метою вокальної діяльності є виховання у дітей співочої культури, залучення їх до музики» [57, с. 227].

К. Тарасова [61] у своїх дослідженнях дає глибокий, всебічний аналіз проблеми розвитку вокальних здібностей. Дослідниця, спираючись на роботи видатного фізіолога О. Власова, підкреслює, що вродженими можуть бути лише анатомо-фізіологічні особливості, тобто задатки, які лежать у основі розвитку здібностей. Здібності він визначає як індивідуально-психологічні особливості людини, що мають відношення до успішності виконання якої-небудь однієї діяльності або багатьох видів діяльності [14, с. 124].

С. Шереметьєв [67] зазначає, що вокальні здібності залежать від вроджених задатків, але розвиваються в процесі виховання й навчання, тому здібності до співу розвиваються в співочій діяльності. виявляються в музичній діяльності (але не тільки в ній). Це творча уява, увага, натхнення, творча воля, почуття природи. Займаючись навчанням співу дошкільнят, О. Юрко [68] зауважує, що в співі успішно формується весь комплекс музичних здібностей: емоційна чуйність на музику, відчуття ладу, музично-слухові уявлення, почуття ритму.

Т. Дорошенко вказує, що спів відноситься до числа тих видів музичної діяльності, у процесі якої успішно розвивається естетичне ставлення до життя,

до музики; збагачуються переживання дитини; активно формуються музично-сенсорні здібності й особливо музично-слухові уявлення [20, с. 24].

Розвиток вокальних здібностей – одна з головних цілей музичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Виховання слуху і голосу дитини має позитивний вплив на формування мовлення, що в свою чергу розвиває мислення. Вокальна діяльність допомагає здійснювати корекцію звуковимови. Планомірна вокальна діяльність впливає на здоров'я дітей, розвиває дихальну систему. Отже, займаючись вокальною діяльністю, що включає дихальну гімнастику, дитина зміцнює своє здоров'я. Емоційний зміст музики сприймається слухачем у першу чергу і викликає емоційну реакцію, а разом з нею рухову, відтворює голосність та частоту звуків. Саме у процесі співу розвивається музичний слух дитини, як найважливіший чинник розвитку інших її музичних здібностей та музичної культури [7].

Фахівці зазначають що завдання вокальної діяльності випливають із загальних завдань музичного виховання і нерозривно пов'язані з ними:

- 1) розвивати музичні здібності (емоційну чуйність на музику, відчуття ладу, музично-слухові уявлення, почуття ритму);
- 2) формувати основи співочої і загальномузичної культури (естетичні емоції, інтереси, оцінки, вокально-хорові вміння і навички);
- 3) сприяти гармонійному духовному і фізичному розвитку дітей [44, с. 16].

Згідно нормативних документів [4; 5] **метою вокальної діяльності** музичного керівника є формування вокальної культури дітей, ціннісних орієнтацій у сфері вокального та вокально-хорового мистецтва.

Відповідно до мети, до основних **завдань вокальної діяльності** у роботі з дітьми старшого дошкільного віку слід віднести:

– навчати дітей сольному, ансамблевому, хоровому співу; виразному артистичному виконанню пісенного репертуару (фольклорних, класичних, сучасних творів; за обраною манерою співу) відповідно до принципів постановки голосу (вільне звукоутворення, співацьке дихання, стабільне положення гортанні, скоординоване резонування, чітка дикція та артикуляція тощо);

- аналізувати й інтерпретувати музичні твори;
- встановлювати міжпредметні зв'язки та зв'язки між видами мистецтва;
- використовувати звукопідсилюючу апаратуру (мікрофон), інтернет-ресурси, комп'ютерні програми з музичного мистецтва;
- розвивати в дітей, музичні та вокальні здібності;
- виховувати ціннісне ставлення до мистецтва, зокрема, вокального.

Фахівцями визначено основні *види вокальної діяльності дошкільнят*.

Так, І. Газіна диференціює їх таким чином [17]:

1. Співи для розвитку музичного сприйняття:

- слухання пісень, не призначених для співу;
- слухання пісень, призначених для подальшого їх виконання;
- спів мелодій і вправ для розвитку уявлень про висоту, тембр, тривалості, силу звуків (розвиток сенсорних здібностей).

2. Виконання пісень:

- спів із супроводом і без нього;
- спів із власним супроводом на дитячих музичних інструментах;
- спів для супроводу рухів (хороводи).

3. Спів у музично-освітній діяльності:

- спів вправ для формування співочих навичок і музичних знань;
- педагогічний аналіз пісень (найбільш яскраві виразні засоби, структура, характер і т. д.).

4. Дитяча пісенна творчість:

- імпровізація;
- створення мелодій до заданих текстів, хороводів.

Т. Науменко виділяє наступні види вокальної діяльності, які тісно пов'язані один з іншим і справляють взаємний вплив один на одного:

- спів для розвитку музичного сприйняття: слухання пісень, не призначених для співу або призначених для подальшого виконання; спів мелодій

і вправ для розвитку сенсорних здібностей (розвиток уявлень про висоту, тембр, тривалості, силі звуків);

- виконання пісень: спів із супроводом, без супроводу, з власним супроводом на дитячих музичних інструментах; спів з рухом (хороводи);
- спів у музично-освітній діяльності: спів вправ для розвитку співочих навичок і музичних знань,
- аналіз пісні (виразні засоби, характер, структура та ін.);
- пісенна творчість: імпровізація, створення мелодій на запропоновані тексти [43, с. 29].

Різні види вокальної діяльності дошкільнят тісно пов'язані один з одним: виконання і слухання пісень, спів і вправи, слухання пісень і пісенна творчість і т.д. Різноманітні форми їх організації: заняття (колективні та індивідуальні), самостійна діяльність, свята і розваги.

У сучасних авторських програмах музично-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку приділяється велика увага вокальній діяльності. Наприклад, у програмі «Веселкова музикотерапія» (І. Малашевська [36]) у вокальній діяльності виділяються наступні завдання:

— У молодших групах: спонукати дітей до сприйняття пісень, викликаючи бажання прислухатися до настрою, інтонації пісні і характерних особливостей музичного образу; спонукати до емоційної чуйності на виразні (характер, настрій) і образотворчі (засоби музичної виразності) особливості музики пісні.

— У середній групі: розвивати музично-сенсорний слух дітей, спонукаючи сприймати й розрізняти високе і низьке, тихе і голосне звучання музичних звуків; долучати до виразного співу.

– У старшій і підготовчій до школи групах: розвивати елементарні вокальні вміння: протяжний спів; правильну співочу дикцію; спів відповідно до особливостей музичного звучання; одночасний початок і закінчення пісні; долучати до сольного й колективного виконання, до самостійного співу й співу спільно з дорослими, під акомпанемент і без нього; спонукати до освоєння

початкових музично-творчих співочих проявів (заспівати колискову для ведмедика і т.д.) [36, с. 33].

На думку Л. Мартинюк [37] основна мета вокальної діяльності дошкільнят – виховання у дітей співочої культури, їх залучення до музики. О. Матвеева [39] відзначає, що завдання вокальної діяльності дітей дошкільного віку впливають із загальних завдань музичного виховання і нерозривно з ними пов'язані. Вони полягають в наступному:

1. Розвивати музичні здібності (емоційну чуйність на музику, відчуття ладу, музично-слухові уявлення, почуття ритму).

2. Формувати основи співочої і загально музичної культури (естетичні емоції, інтереси, оцінки, вокально-хорові вміння і навички).

3. Сприяти всебічному духовному і фізичному розвитку дітей [15, с. 41].

Ці завдання вирішуються на основі певного пісенного репертуару, застосування відповідних методів і прийомів навчання, різних форм організації музичної діяльності з урахуванням вікових особливостей дітей.

Таким чином, вокальні здібності необхідно розвивати з дошкільного віку. Вокальна діяльність дошкільнят є способом формування музичності, розвитку сприйняття, відчуттів, пам'яті, мислення, уваги, уяву й мови. Вокальна діяльність позитивно впливає на розвиток емоційної сфери дитини, сприяє естетичному вихованню.

На дуку З. Еманова, «у процесі вокальної діяльності дитина старшого дошкільного віку є не тільки споживачем, але й творцем музичної культури, сам створює певні художні цінності» [22, с. 10]. Дана обставина визначає різноманітні функції вокальної діяльності, серед яких особливо виділяються пізнавальна й естетична, що забезпечують виховання всебічно розвиненої особистості. Науковцями (М. Букач [9], О. Власова [14]) доведено вплив співу на активізацію розумових здібностей, естетичний, моральний і фізичний розвиток дітей. Спів розвиває слух, пам'ять, почуття ритму, увагу, мислення, зміцнює легені й увесь дихальний апарат.

Вокальна діяльність в закладі дошкільної освіти – це один з важливих факторів, що сприяє успішному особистісному й соціальному розвитку дітей старшого дошкільного віку.

У роботах багатьох авторів звертається увага на те, що старший дошкільний вік є найсприятливішим періодом для формування і розвитку вокальних навиків, а заняття співом є важливою складовою гармонійного розвитку дошкільника; що спів сприяє розвитку мовлення (що, у свою чергу, тісно пов'язано з розвитком мислення), пізнавальних процесів, образного мислення, фантазії; добре позначається на фізичному стані дитини (координує м'язові системи, сприяє поліпшенню обмінних процесів в організмі, попереджає простудні захворювання); активізує розумові здібності, розвиває естетичні та моральні уявлення дітей [13, 16, 18, 20].

О. Борисова зазначає, що діти старшого дошкільного віку мають вже певний музичний досвід. У них зміцнів голос, збільшився діапазон (ре-сі), дихання стало більш організованим, хоча все ще, досить поверхневе [8, с. 35]. Голос набуває дзвінкість, рухливість, співочі інтонації стають більш стійкими, але вимагають постійної підтримки дорослого. Налагоджується вокально-слухова координація. У дітей формується слуховий самоконтроль, і вони починають краще володіти голосом [12, с. 56].

Розширюється словниковий запас, діти краще і точніше вимовляють окремі звуки слова, активніше можуть працювати ротом під час співу, тобто поліпшується артикуляція. Вони відрізняються більшою слуховою активністю, слуховою увагою, здатні вільно розрізняти по висоті звуки, розташовані на відстані октави, сексти і навіть квінти: чують рух мелодії вгору, вниз, можуть виділити вступ до пісні, співати після вступу разом з дорослим; починають співати злагоджено з інструментальним супроводом і без нього (якщо чотирирічні діти ще потребують постійної підтримки дорослого, то при систематичному навчанні більшість шестирічних дітей співає без інструментального супроводу).

Діти старшого дошкільного віку виявляють цікавість до співу, співають разом з дорослими, однолітками й самотійно. Розширюються їх співочі можливості, у зв'язку з активним розвитком мовлення поліпшується дикція. Дитині зрозумілі вимоги: як треба заспівати пісню, як рухатися в спокійному хороводі і як в рухомому танці [1, с. 9]. У дітей починають розвиватися творчі здібності у всіх видах музичної діяльності: у співі це проявляється в найпростіших звуконаслідуваннях, творі окремих пісенних інтонацій різного настрою на готовий текст.

У дітей 6-7 років інтенсивно розвиваються музичні здібності – відчуття ладу, відчуття ритму, музично-слухові уявлення. Усе більше і більше розвивається музичний слух. Дитина може розрізняти й відтворювати напрямок руху мелодії – зниження і підвищення звуків, різні звуки й тривалості, зміну темпів у співі [17, с. 265]. Тому в співочій діяльності дитина відчуває себе більш впевнено за рахунок зміцнення й розвитку голосових зв'язок і всього голосового та дихального апарату, розвитку вокально-слухової координації, розширення співочого діапазону (ре першої октави - до, до-дієз другої октави), формування більш чіткої дикції.

Голосовий апарат у дитини 6-7 років зміцнюється, проте охорона голосу повинна бути найбільш активною. Треба стежити, щоб діти співали без напруги, неголосно, а діапазон повинен поступово розширюватися (ре першої октави - до другої). У більшості дітей голос набуває високого звучання, певного тембру [25, с. 274]. Діти старшого дошкільного віку можуть співати більш складний у вокальному відношенні репертуар, виконуючи його спільно з дорослим, однолітками і індивідуально.

Як вказує В. Вергунова «спів відноситься до числа тих видів музичної діяльності, в процесі якої успішно розвивається естетичне ставлення до життя, до музики; збагачуються переживання дитини; активно формуються музично-сенсорні здібності й особливо музично-слухові уявлення звуковисотних відносин» [12, с. 23].

І. Газіна [16] і І. Колодуб [29] відзначають, що спів «сприяє розвитку, зміцненню легень і голосового апарату, вироблення правильної постави у дітей» [16, с. 62]; «у співі успішно формується весь комплекс музичних здібностей: емоційна чуйність на музику, відчуття ладу, музично-слухові уявлення, почуття ритму» [29, с. 97].

Вокальна діяльність дітей (і спів у т.ч.) має специфічні особливості, що відрізняють її від вокальної діяльності дорослих. У трактуванні О. Кононко [30] «це посилене їх віковим можливостям відтворення елементарних мелодій (голосом, на музичних інструментах), музично-ритмічних рухів, яке повинно відрізнятися виразністю і одночасно зберігати природність, дитячу безпосередність. Для освоєння різних видів вокальної діяльності необхідно формувати у дітей певні навички і вміння» [30, с. 69].

Я. Кушка звертає увагу на такий важливий момент: «У співі реалізуються музичні потреби дитини, так як знайомі й улюблені пісні вона може виконувати за своїм бажанням і в будь-який час» [32, с. 3].

Формами організації вокальної діяльності, згідно О. Борисової, є заняття (колективні та індивідуальні), самостійна діяльність, свята і розваги [8, с. 35].

У Листі МОН «Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах» [35] містяться наступні вимоги до організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку:

- викликати активність дітей при підспівуванні і співі;
- розвинути вміння підспівувати фрази в пісні (спільно з вихователем);
- поступово привчати до сольного співу.

Для виконання даних вимог педагогу необхідно добре знати вікові особливості музичного розвитку дітей і їх анатомо-фізіологічні передумови (особливості будови голосового апарату) [20].

Автори робіт з методики музичного виховання дітей старшого дошкільного віку дотримуються єдиної точки зору щодо вікових характеристик діапазону голосу дошкільнят [16, 18]. Дані характеристики представлені в таблиці 1.1.

Вікові характеристики діапазону голосу дошкільника

вік дітей	Діапазон
2-3 роки	<i>мі-ля (1)</i>
3-4 роки	<i>ре-ля (1)</i>
4-5 років	<i>ре-сі (1)</i>
5-6 років	<i>ре-сі (1) / до (2)</i>
6-7 років	<i>до / ре (1) - до (2) / до # (2) / ре (2)</i>

У роботах М. Леонтовича [34] вікові особливості музичного розвитку й співочі можливості стосовно кожного року життя дитини охарактеризовані наступним чином:

1-й рік життя: у дитини з'являється слухова чутливість; спостерігаються прояви емоційної чуйності на музику і музичні звуки; дитина намагається самостійно вимовляти звуки.

2-й рік життя: дитина починає активніше реагувати на звучання музики; починає розрізняти голосні і тихі звуки, здатний розрізняти тембри (барабан або металофон); підспівує дорослому, повторюючи закінчення музичної фрази; «Танцює» під музику (тупотить ніжками, лясає ручками).

3-й–4-й роки життя: дітям більше подобається рухатися під музику; частина дітей здатні заспівати найпростішу пісню від початку до кінця. Н. Ветлугіна відзначає, що в ці роки голосовий апарат дитини знаходиться в стадії формування: дихання слабке й поверхневе, зв'язки тонкі. Голос дитини не може звучати дзвінко й вимагає дбайливого ставлення. У дітей означеного віку увага залучається до точного відтворення: дошкільник слухає музичного вихователя, після чого повторює за ним мелодію [34].

5-й рік життя: дитина може визначити характер музики; здатна співвіднести рух з музикою (при звучанні повільної музики рухатися плавно, швидко) [16].

На 6-м-7-му роках життя, разом із загальним розвитком організму й дозріванням вокальних м'язів, голосовий апарат дитини зміцнюється.

Розширюється і вирівнюється діапазон, з'являється дзвінкість голосу. Діти намагаються виконувати пісні виразно, артистично.

М. Микиша [41] звертає увагу на те, що, приступаючи до навчання дітей співу, необхідно спочатку визначити діапазон, тип і особливості голосу кожного дошкільника, а далі – систематично його зміцнювати. Звук у дітей дошкільного віку слід формувати правильно, в академічній манері. Не можна кричати, форсувати голос, співати надмірно голосно. У голосі дошкільника не повинно бути сильного напруги. Говорячи про дбайливе ставлення до голосу дитини, М. Леонтович [34] співвідносить його з правильним вибором репертуару: його необхідно вибирати під силу дітям певного віку, не перевантажуючи голосовий апарат [16].

У роботі О. Олексюк [46] особливості музичного розвитку й вокальні можливості розглянуті в рамках трьох вікових періодів, виділених авторами відповідно до загального й музичного розвитку дітей.

Перший віковий період: до 3-х років. У цей період «малюки накопичують досвід сприйняття музики, початкові музичні враження, досвід сенсорно-слухових і ритмічних уявлень, інтонування мелодії голосом» [63, с. 32]. Дихання у дітей в цьому віці короткочасне, темп і сила звучання середні. Рекомендується використовувати на заняттях поспівки і невеликі пісеньки, що наслідують голосам птахів, тварин, звуків навколишньої дійсності, за допомогою яких розвивається слух, формується дикція і артикуляція. Тому автори звертають увагу на те, що інтонації в пісні повинні повторюватися, а ритмічний рисунок повинен бути простим (чверті і восьмі); бажано, щоб в тексті були звуки ж, ш, ч, р.

Другий віковий період: від 3-х до 5 років. У цей період «відбуваються координація слуху та голосу, музики і рухів, поєднання знань і умінь [63, с. 54]. Дихання у дітей 3-4 років нерівномірне, коротке; не у всіх дітей розвинені дикція й артикуляція, деякі діти не можуть вимовити деякі звуки. До 4-5 років дихання стає більш стійким, діти можуть співати фрази протяжністю два такту в середньому темпі, краще вимовляють слова [63, с. 12]. У цьому віці автори

пропонують співати пісні і хороводи про природу і навколишню дійсність, використовувати вправи для розвитку співочих навичок з посильним для дітей текстом. Для розвитку координації слуху і голосу, співочого дихання автори вважають важливим «вибирати пісні, які мають не тільки рівномірні, але й протяжні звуки» [63, с. 13].

Третій вікової період: від 5-ти до 6-ти (7-ми) років. У цей період «практичні дії підкріплюються знаннями про музику, збагачуються ними, формуються і проявляються елементи естетичного ставлення до співу і музики взагалі» [63, с. 14]. Діти краще володіють диханням (можуть співати фрази з двох тактів в повільному темпі).

I. Шараєвська, звертає увагу на те, що в цьому віці проявляються музично обдаровані діти, помітно випереджають своїх однолітків; це виражається в чистоті їх інтонації, дзвінкості голосу, художньо виразному співі, артистичності, прояві інтересу до музики [66, с. 10].

Робота над піснею з дошкільнятами умовно поділяється на два етапи, на кожному з яких використовуються свої методи і прийоми:

1) Ознайомлення (знайомство) з піснею. Даний етап досить короткочасний. На даному етапі педагог розповідає дітям про пісню, виконує її, обговорює з дітьми її зміст, характер, особливості музичної мови [70]. Зміст даного етапу, в контексті пробудження інтересу до твору.

2) Розучування пісні. Даний етап є більш тривалим за часом. На даному етапі здійснюється основна робота над піснею: її розучування; робота над важкими місцями і вироблення співочих навичок, необхідних для виконання пісні, що вимагає багаторазових повторень і спеціальних співочих вправ. По завершенню розучування пісню необхідно повторювати в готовому варіанті – співати виразно, з правильною інтонацією [69].

Отже, аналіз літературних джерел довів, що музика, музичне мистецтво, впливаючи на свідомість людини на емоційному рівні, може стати чи не найбільш дієвим і потужним засобом виховного впливу саме в період дошкільного дитинства. Науковцями визначено вокальну діяльність як одну з

найважливіших форм прояву активного ставлення дітей до пісень і співу в процесі різних життєвих ситуацій. Метою вокальної діяльності є виховання у дітей співочої культури, залучення їх до музики. Розглянуто особливості музичного розвитку і вокальні можливості стосовно кожного вікового періоду дошкільного дитинства.

1.2. Музичний розвиток та критеріально-рівневе оцінювання музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку

Дослідниками (Т. Орлова [48], Л. Перетяга [54]), *музичний розвиток* розглядається як якісні зміни психологічних процесів, викликаних внутрішніми закономірностями музичних переживань дітей і внутрішніми обставинами його життя. Ці внутрішні й зовнішні причини розвитку знаходяться в складних взаємозв'язках, аналіз яких дається в багатьох роботах психологів. На думку О. Борисової [8], музичний розвиток не реалізується шляхом саморозвитку, а залежить від зовнішніх умов.

Метою музичного розвитку є гармонійна всебічно розвинена особистість, у якої присутнє бажання творити, розуміти красу мистецтва. Ця мета також відбиває стан і особливість музичного виховання, як частини всього педагогічного процесу. Будучи спрямованим на формування творчої особистості, здатної адекватно сприймати прекрасне і потворне, наділеної чуттям міри у творенні мистецьких цінностей, музичне виховання передбачає розвиток почуттєвої сфери особистості, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Музичний розвиток має формувати художній смак, виробляти й удосконалювати в дитині здатність естетичного усвідомлення прекрасного в мистецтві і в житті, правильно розуміти й оцінювати його. Важливо виховати, розвинути такі якості, такі здібності, які дозволять особистості не тільки досягти успіху в будь-якій діяльності, але і бути творцем музичних цінностей, насолоджуватися ними і красою навколишньої дійсності. Кінцевим результатом музичного розвитку дитини є її *музична розвиненість*.

Критеріально-рівневе оцінювання музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку здійснювалася в умовах природного педагогічного процесу на базі ЗДО № 3 «Казка» м. Суми у 2019-2020 навчальному році в період педагогічної практики. У дослідженні брало участь 20 дітей старшого дошкільного віку. Вік дітей – від 5 до 6 років.

Дослідження проводилося в два етапи.

1. Початковий етап, на якому підбирався діагностичний інструментарій для оцінювання музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку; у процесі діагностики виявлявся рівень музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку відповідно до виділених *критеріїв та показників*, а саме:

– розвиненість емоційної сфери дітей в музичній діяльності, що виявляється в наявності емоційного почуття виразності в жестах, у міміці, в пантоміміці, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів і роллю образності, вираження музично творчих здібностей;

– розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, що виявляється в доброзичливості, відкритості, в бажанні бути серед дітей в групі, імпровізації, володінням необхідними в цьому віці навичками етикету в спілкуванні з дорослими і дітьми, в розкутості і творчому виконанні пластичних і інтонаційно-мовних імпровізацій;

– розвиненість вокально-творчих здібностей, що виявляється у чистоті інтонування мелодійної лінії, співі природним звуком, здатності до простої вокальної імпровізації.

2. Основний етап, на якому здійснювалася розробка комплексу занять з діагностики музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку у вокальній діяльності.

Метою початкового етапу дослідницької роботи стало виявлення рівнів музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку за визначеними критеріями.

Завдання дослідження:

1. Уточнити рівневі характеристики показників музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку.

2. Проаналізувати і розробити діагностичний інструментарій, що дозволяє отримати інформацію про вихідний рівень музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку.

3. Провести педагогічну діагностику з виявлення рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку, проаналізувати її результати, зробити висновки.

При підборі діагностичних завдань ми спиралися на методику діагностики показників музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку, розроблену Ю. Юцевичем [79]. Тут ми можемо простежити динаміку показників музичної розвиненості дітей і припустити, що при активному використанні музично-вокальних ігор можна отримати позитивні результати в розвитку означених показників (див. Таблицю 1.2).

Таблиця 1.2

Рівні розвитку показників музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку (за С. Шереметьєвим [76])

Показники	Рівень		
	Високий	Середній	Низький
Емоційна чуйність на музику	відповідність характеру музичного твору обраних дитиною танцювальних рухів (підскоки, характерні кроки, плавне кружляння і т.д., доречність мімічних та вокально-мовних	несамостійність вибору типу рухів під музику (копіювання інших дітей), невиразність і невпевненість рухів; стриманість або відсутність мімічних та вокально-мовних	рух, безвідносний до характеру музичного твору (топання на місці, перебіжки з одного кінця залу в інший і т.п.); епізодичність уваги до музики, і відволікання від заняття на свої справи; відсутність

	реакцій дитини; захопленість музикою і оригінальність придуманих ігрових сюжетів в рамках музичної композиції; створення композиції, що відповідає музичному образу, захопленість завданням, наявність словесних пояснень.	реакцій; відсутність ініціативи і оригінальності у вигадуванні ігрових сюжетів; стандартність сюжету і композиції в цілому; акуратність, старанність, але відсутність емоційної захопленості при виконанні музичного образу.	інтересу і захопленості в процесі виконання завдання.
Музично-творчий розвиток дітей	дає численні і емоційно яскраві характеристики музичним образам, включеним в ігрове завдання. Придумує несподівані, цікаві назви, захоплюючий, розгорнутий сюжет, відповідний музиці з емоційного настрою. Активно включається в обговорення, пов'язане з підбором	уважний при сприйнятті музики, включеною в гру, дає нечисленні але досить точні характеристики музичної образності. Придумує назви і сюжети по аналогії з уже знайомими, схожими музичними іграми або відомими	неуважний у процесі сприйняття музики, включеною в гру. Не проявляє інтересу до музики, як до імпульсу для власного фантазування. У словесному визначенні емоційного змісту музики часто говорить невлад або відмовчується, боячись сказати не

	варіантів втілення емоційного змісту музики в міміці, жестах, рухах, інтонаціях.	сюжетами казок і образних історій. У процесі рухових і звукових імпровізацій не виходить за рамки освоєних раніше прийомів.	те, що треба. У процесі рухових і звукових імпровізацій не пропонує своїх варіантів, звіряє свої дії з діями інших дітей. При цьому копіює інших дітей неточно і неуважно.
Музично-слухові уявлення	співає виразно, точно інтонує, природнім голосом. Визначає звуковисотний рух вгору, вниз, ритмічні рисунки. Мелодія підбирається по слуху самостійно. Чисте інтонування мелодійної лінії; слухове увагу; широкий діапазон голосу не менше (6-7 звуків); почуття лада	співає не надто чисто, інтонує звук, не завжди чисто, за допомогою педагога. Мелодія підбирається на інструменті по слуху з невеликою допомогою педагога. Правильне інтонування окремих уривків; невеликий діапазон голосу (4 звуки); музично-слухова увага уривчаста.	співає, неточно інтонує, за допомогою педагога. Мелодія не відтворюється на інструменті; відсутність поняття звуковисотності; музично-слухова увага відсутня.

Рівень сформованості показників музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку ми визначали сумарним балом, представлений в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Співвідношення рівнів музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку

Діапазон сумарного балу	Рівень
0 – 6	Н – Низький
7 – 13	С – Середній
14 – 19	В – Високий

Система показників для зручності фіксації спостережень:

Показники:

1. Виявлення здатності до творчого сприйняття.
2. Виявлення рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку в співі.
3. Виявлення рівня «виконавської творчості».
4. Виявлення рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку в руховій імпровізації під музику.

Загальний рівень музичної розвиненості виводиться на основі отриманих рівневих оцінок за основними критеріями (див. Таблицю 1.4).

Таблиця 1.4

Загальний рівень музичної розвиненості

Завдання		Зміст умінь і навичок
Сприйняття	Вести цілеспрямовану роботу з оволодіння дітьми активним музичним словником. Вчити використовувати емоційні образні характеристики з цього словника при висловлюванні про музичний твір.	Емоційна чуйність на музику. Усвідомлене сприйняття форми музичного твору. Уміння співвіднести зміст музики з картиною. (Емоційно-образним змістом)

	<p>Формувати навички передавати в позі, жестах і мовленні почуття, що виникли при прослуховуванні музичного твору.</p> <p>Навчити знаходити загальні характерні засоби художньої виразності в музичному творі, поетичному слові, картині, пісні тощо.</p>	
Спів (виконавство)	<p>Закріпити вміння весело виконувати пісню, починати відразу після вступу, дотримуватися точного ритмічного малюнку, передавати динамічні відтінки.</p> <p>Удосконалювати навички точно брати перший звук і правильно брати дихання перед фразами і між ними.</p> <p>Навчити виразного виконання, чітко вимовляти слова, точно інтонувати мелодію.</p> <p>Навчити сольного виконання до вивчених пісень.</p>	<p>Спів природним звуком.</p> <p>Чисто інтонує в зручному діапазоні.</p> <p>Співає під музичний супровід і без нього.</p> <p>Співає з задоволенням</p>
Рухова імпровізація під музику	<p>Вчити дітей рухатися відповідно до конкретних частин музики в народних танцях, знайомити дітей до певної побудови («Кривий танок», «Ключ», «Дрібушечка», «Зірочки», «Ворітця» і ін.)</p> <p>Продовжити роботу над почерговими діями підгруп дітей, пар над своєчасним їх вступом, чітким закінченням дії.</p>	<p>Виразно і ритмічно рухається.</p> <p>Відображає мову музики в русі.</p> <p>Володіє достатнім (для свого віку) обсягом танцювальних рухів.</p> <p>Емоційно відгукується на даний вид діяльності</p>

	Уточнити, знання елементів рухів, що зустрічаються в грі, танці, повторюючи для цього пройдений матеріал	
Пісенна творчість	Удосконалювати пісенну творчість. Розвивати образну уяву, вміння виразно виконувати імпровізацію, передаючи певні звуконаслідування. Складати мелодії до казки	Здатність знайти потрібну інтонацію в заданому жанрі, характер (на заданий текст) Використовує оригінальне мелодійне звучання.
Танцювальна творчість	Вчити вільно, володіти танцювальними рухами (притупування, хлопки, кружляння та ін.). Самостійно придумувати виразні рухи для складання композиції танцю. Розвивати почуття партнера в танцях	Здатність імпровізувати у вільному танці. Самостійно підібрати рухи відповідно до емоційно-образного змісту музики
Музично-ігрова творчість	Пропонувати передати в грі взаємозв'язок декількох персонажів. Самостійно придумати композицію музичної гри. Показати в різноманітних рухах персонажів: Муху, Комара, Бабку і Мураху	Уміння самостійно вибрати спосіб оригінальних дій для передачі ігрового образу

Відповідно до показників рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку на початковому етапі були обрані діагностичні методики, метою яких є: дослідження рівня музичної розвиненості у дітей старшого дошкільного віку в музичній діяльності.

1) *Виявлення здатності до творчого сприйняття.*

Завдання: Намалюй музику. Твір Е. Гріга «Ранок».

Критерії оцінювання:

В – передає свої відчуття, уявлення про музичний твір у малюнку й у мовленнєвому висловлюванні.

С – передає свої відчуття і уявлення про музичний твір або в малюнку, або в мовленнєвому висловлюванні.

Н – не справляється із завданням.

Результати діагностики:

- Високий рівень – 5 дітей (Аделіна, Ваня, Катя, Мілена, Софія).
- Середній рівень – 11 дітей (Михайло, Максим, Яна, Рома, Уляна, Карина, Віка, Саша, Маша, Кирило, Данило).
- Низький рівень – 4 дитини (Вероніка, Паша, Міла, Вітя).

При виконанні завдання у дітей виникали труднощі. Вітя після невдалої замальовки став відмовлятися від виконання завдання, так як був не впевнений, що зможе зобразити задумане. Більшість дітей не змогли повністю впоратися із завданням. Труднощі виникли у відсутності оригінальних ідей, набагато звичніше для дітей створення творчої роботи за зразком. В основному малювали дерева і квіти, схід сонця, деякі продемонстрували майже ідентичні роботи. Так само діти важко висловлювати свої думки, почуття, доводилося ставити навідні запитання.

2) *Виявлення рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку в співі.*

Завдання 1. Питально-відповідні інтонації.

Критерії оцінювання:

В – використання мелодійних оборотів, побудованих на 3 - 4 звуках.

С – використання мелодійних оборотів, побудованих на 2 звуках.

Н – використання 1 звуку або промовляння.

Завдання 2. Твір мелодії на заданий текст.

Критерії оцінювання:

В – використання оригінального ритму і розгорнутої мелодійної лінії.

С – використання найпростіших ритмічних формул і 2 - 3 звуків в мелодії.

Н – ритмічна одноманітність, використання 1 звуку або промовляння.

Результати діагностики рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку в співі.

Високий рівень – 9 дітей (Аделіна, Максим, Яна, Ваня, Данило, Катя, Мілена, Карина, Софія).

Середній рівень – 7 дітей (Михайло, Рома, Уляна, Саша, Маша, Кирило, Віка).

Низький рівень – 4 дитини (Вероніка, Вітя, Паша, Міла).

Більшість дітей проявили високий інтерес до завдання. Хоча мелодії не відрізнялися оригінальністю, деякі діти все ж спробували придумати цікаві мелодії (рух вгору і вниз, по терції), частина дітей придумали забавний ритмічний рисунок поспівки. Так Аделіна склала оригінальну мелодійну поспівку. Ваня проявив виключно творчі здібності, зображуючи не тільки голосом інтонаційно, але і мімікою і рухами.

3) *Результати дослідження «виконавської творчості»:*

Високий рівень – 7 дітей (Аделіна, Ваня, Данило, Катя, Кирило, Мілена, Софія).

Середній рівень – 10 дітей (Михайло, Максим, Яна, Рома, Уляна, Карина, Паша, Віка, Маша, Міла).

Низький рівень – 3 дитини (Вероніка, Саша, Вітя).

Завдання 2. Композиційна творчість. Імпровізація «Озеро» (музика К. Сен-Санса «Акваріум» з сюїти «Карнавал тварин»).

Критерії оцінювання:

в) Творчі прояви.

В – проявляє свої фантазії, придумує свої варіанти вокалу визначаючи, куди рухається мелодія: вгору чи вниз для передачі характеру музики, ігрового образу, використовуючи при цьому виразний жест і оригінальні рухи.

С – складність у вигадуванні голосу для передачі характеру музики, ігрового образу, але простежується прагнення до цього; виконує завчено під нову музику.

Н – відмовляється придумувати своє. А копіює інших дітей, не може виконувати спів під нову музику самостійно.

Результати дослідження композиційного творчості:

Високий рівень – 6 дітей (Аделіна, Ваня, Данило, Катя, Мілена, Софія).

Середній рівень – 12 дітей (Михайло, Максим, Яна, Рома, Уляна, Карина, Паша, Віка, Саша, Маша, Кирило, Міла).

Низький рівень – 2 дитини (Вероніка, Вітя).

При виконанні даного завдання дітям важко передати характер героїв (мімікою, пантомімою), деякі соромилися, але більшість дітей захоплено грали свої ролі.

4) *Виявлення рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку в руховій імпровізації під музику.*

Завдання 1. Виконавська творчість. Танцювальна композиція «Айболит і Бармалей».

Для оцінки результатів використовуються такі критерії:

а) Музичність.

В – уміє передавати характер музики, самостійно починає і закінчує рух разом з музикою, змінює рух на кожну частину музики.

С – у рухах виражається загальний характер музики, темп.

Н – рухи не відображають характер музики й не збігаються з темпом, ритмом, з початком і кінцем твору.

б) Емоційність.

В – уміє яскраво передавати мімікою, пантомімою, жестами радість, здивування, захоплення, смуток виходячи з музики та змісту композиції, підспівує, примовляє під час руху, допомагаючи цим собі.

С – передає настрій музики і зміст композиції характером рухів без яскравих проявів міміки і пантоміміки.

Н – не може передати характер музики й зміст композиції рухом, міміка бідна, рухи невиразні.

Після проведення діагностичного дослідження на початковому етапі експерименту проведено аналіз отриманих даних. В експерименті брала участь група дошкільнят з 20 дітей.

Таблиця 1.5

Зведена кількісна характеристика вихідного рівня за показниками музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку

№	список дітей	показники				всього балів	рівень
		1	2	3	4		
1.	Аделіна	4	5	4	5	18	високий
2.	Ваня	4	4	5	4	19	високий
3.	Віка	3	2	1	3	9	середній
4.	Міла	1	1	2	2	6	низький
5.	Вероніка	1	1	2	1	5	низький
6.	Вітя	1	1	1	1	4	низький
7.	Данило	3	4	3	4	14	середній
8.	Катя	4	5	4	4	17	високий
9.	Карина	3	4	5	3	15	високий
10.	Кирило	3	2	3	3	11	середній
11.	Миша	2	3	3	3	11	середній
12.	Максим	3	4	4	3	14	високий
13.	Марійка	2	3	3	3	11	середній
14.	Мілена	5	5	4	4	18	високий
15.	Паша	1	1	1	2	5	низький
16.	Рома	2	3	2	2	9	середній
17.	Саша	2	2	3	3	10	середній
18.	Софія	5	5	4	4	18	високий
19.	Уляна	2	3	3	2	10	середній
20.	Яна	3	4	3	3	13	середній

Усі бали, отримані дітьми в процесі виконання завдань, складаються, виводиться загальний бал.

Отже, з високим рівнем музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку виявилися наступні: Аделіна, Ваня, Катя, Карина, Максим, Мілена, Софія. Діти були активними при виконанні завдань. У них не виникало особливих труднощів. Намагалися дати повний опис почутого твору, показали непогані вміння при втіленні музичних образів. З великим задоволенням виконували роботу на імпровізацію пісеньки і ритмічного рисунка на дитячих музичних інструментах. Більшість дітей із середнім рівнем розвитку. Наприклад, Данило, Яна, Кирило добре проявили себе при виконанні першого завдання «Намалюй музику». Їм відмінно вдавалося не тільки намалювати почуту музику, а й описати настрій своїх рисунків і пояснити свою позицію. З низьким рівнем розвитку: Вероніка і Паша, дуже скромні діти, майже всі завдання вони виконували з труднощами, були скуті, соромилися. У Міли розвинена здатність милування, але немає впевненості в творчих здібностях, розбудовується при найменшій невдачі, чекає похвали, допомоги дорослого. Вітя має проблему, пов'язану з розвитком дрібної моторики, складно працювати з атрибутами, дитячими музичними інструментами, мав труднощі у висловленні своїх думок.

Таким чином, у процесі проведення діагностики результати по виявленню рівня розвиненості музично-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку вийшли не найвищі, але і не низькі, що говорить про середній рівень розвиненості емоційної сфери дітей у музичній діяльності, а це наявність емоційного почуття виразності в жестах, в міміці, в пантомімі, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів в яких виражено музично-творчі здібності.

При проведенні діагностики рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку проводилося виявлення трьох основних музичних проявів: ладового почуття, музично-слухових уявлень, почуття ритму в організації корекційної роботи відповідно до індивідуальних особливостей дитини за

допомогою діагностики «Моніторинг музичного розвитку дітей від трьох до семи років» О. Радинова [74] (див. Табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Рівні розвиненості музично-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку за методикою О. Радиної

високий	середній	низький
Відчуття ладу		
<p>Слухає музику від початку до кінця, не відволікаючись. Емоційно відгукується на музику, висловлює свої судження, добре орієнтується в знайомих музичних творах. Перераховує знайомі п'єси, імена композиторів, упізнає музичний твір за вступом, і окремим частинам. Уміє висловити свої почуття в слові, міміці і пантомімі, передає різноманітну гаму почуттів, виходячи зі змісту (страх, радість, здивування, захоплення, тривога). Добре інтонує і</p>	<p>Слухає музику від початку до кінця, злегка відволікаючись. Виявляє недостатню емоційну чуйність на музику. Не дуже активно реагує на прослуханий музичний твір. Називає музичні твори за допомогою навідних запитань педагога, плутається в назвах творів і композиторів. Упізнає музичний твір за вступом, і окремими його частинами, але допускає помилки. Сумнівається в точності інтонації у себе і у друзів</p>	<p>Слухає музику не уважно, увага розсіяна. Ніяк не реагує на прослуханий музичного твору. Не проявляє ніякого інтересу до музичних творів, вагається з назвою музичних творів і їх авторів. Не вміє висловити свої почуття словами, відсутня виразність в міміці, не співпереживає почуттям, які виражені в творі. Не розрізняє форму музичного твору. Не може визначити інтонації ні у себе ні у друзів</p>

визначає неточності в інтонації своїх друзів.		
Музично-слухові уявлення		
<p>Співає виразно, точно природним звуком. Визначає звуковисотний рух музики, ритмічні рисунки. Дуже чутливий до точності інтонації в співі у себе і у інших. Відтворення добре знайомої поспівки з трьох-чотирьох звуків на металофоні. Мелодія підбирається самостійно, на слух.</p>	<p>Співає, не завжди чисто природним звуком. Сумнівається в визначеннях звуковисотного руху музики і ритмічного рисунка. Відтворення добре знайомої поспівки з трьох - чотирьох звуків на металофоні. Мелодія підбирається на слух з невеликою допомогою педагога.</p>	<p>Співає, неточно інтонує, за допомогою педагога. Не визначає звуковисотний рух музики й ритмічний рисунок. мелодія не відтворюється по слуху на металофоні.</p>
Відчуття ритму		
<p>Відтворення в оплесках, в притопах, на дитячих музичних інструментах більш складного ритмічного рисунка мелодії. Виразність рухів у відповідності характеру музики.</p>	<p>Відтворення в оплесках, в притопах, на дитячих музичних інструментах більш простого ритмічного рисунка мелодії. Виразність рухів у відповідності характеру музики.</p>	<p>Невідповідність ритму рухів ритму музики. Не точне відтворення в оплесках, в притопах, на дитячих музичних інструментах простого ритмічного рисунка мелодії.</p>

Відчуття ладу.

Завдання: За допомогою музично-дидактичної гри «Пташка і пташенята» визначити високий і низький звуки в межах квінти.

Критерії оцінювання:

В – уважно слухає музичні фрагменти, визначає високі, середні і низькі звуки, правильно викладає картки.

С – слухає неуважно, відволікається, але може визначити верхній і низький звуки.

Н – немає зацікавленості, завдання виконує невірно. Результати діагностування ладового почуття:

Високий рівень – 8 дітей (Аделіна, Ваня, Віка, Данило, Катя, Мілена, Софія, Яна).

Середній рівень – 10 дітей (Вітя, Миша, Максим, Паша, Рома, Уляна, Карина,, Саша, Маша, Кирило,).

Низький рівень – 2 дитини (Вероніка, Міла).

Музично-дидактичні ігри та посібники дітям дуже подобаються. І вони великим задоволенням приймають у них участь. Паша і Вітя намагалися визначати високі і низькі звуки, але вони швидко втомилися і почали займатися своїми справами.

Музично-слухові уявлення.

Завдання: Назвати улюблену пісню, мотивувати вибір, виконати її точно після вступу під музичний супровід.

Критерії оцінювання:

В – співає, чисто інтонуючи рух мелодії.

С – співає, не точно, відволікається, але чує закінчення вступу.

Н – інтонування відсутнє, не точний текст.

Результати діагностування музично-слухових уявлень.

Високий рівень – 12 дітей (Аделіна, Ваня, Віка, Данило, Катя, Кирило, Маша, Мілена, Максим, Рома, Софія, Яна).

Середній рівень – 7 дітей (Міла, Вероніка, Вітя, Миша, Карина, Саші, Уляна).

Низький рівень – 1 дитина (Паша).

Діти проявили високий інтерес до завдання. Пісню, яка подобається виконали всі, навіть неактивні діти це – Міла, Вероніка і Вітя, хоча були неточності. А ось Максим проявив виключно творчі здібності, зображуючи не тільки голосом інтонаційно, але і мімікою і рухами і чіткою дикцією виконавши пісню «Барабан» з м / ф. «Фіксіки». Паша зовсім відмовився співати, сказавши, що просто не хоче.

Відчуття ритму.

Завдання: Дитина рухається відповідно до форми музичного твору. Оцінюється здатність дитини вчасно відреагувати на зміну музичної фрази, рухатися, правильно виконуючи рух, емоційно, чітко.

В – зміна рухів під музику, рухи виконуються правильно, є почуття пульсу.

С – є бажання рухатися під музику, немає емоційних рухів, немає зміни рухів під музику.

Н – мала рухова реакція на музику.

Результати діагностування почуття ритму:

Високий рівень – 6 дітей (Аделіна, Ваня, Катя, Мілена, Софія, Яна).

Середній рівень – 10 дітей (Михайло, Максим, Рома, Уляна, Карина, Віка, Саша, Маша, Кирило, Данило).

Низький рівень – 4 дитини (Вероніка, Паша, Міла, Вітя).

При виконанні завдань у дітей виникали труднощі з самостійним вибором танцювальних рухів. Більшість дітей не змогли впоратися із завданням, відчували себе скуто, невпевнено. Але найактивніші це Аделіна, Мілена і Софія зуміли організувати дітей на творче завдання і пропонували дітям свої танцювальні рухи і чітко реагували на зміну музичного характеру.

Після проведення діагностичного дослідження на початковому етапі експерименту проведено аналіз отриманих даних.

Система показників для зручності фіксації спостережень зведена в таблицю, де проведена кількісна характеристика (див. Таблиця 1.7).

Таблиця 1.7

Зведена таблиця за рівнями музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку

№	список дітей	відчуття ладу	Музично-слухові уявлення	Відчуття ритму	Разом	рівень
1.	Аделіна	5	5	5	15	високий
2.	Ваня	5	5	4	14	високий
3.	Віка	2	3	3	8	середній
4.	Міла	2	1	1	4	низький
5.	Вероніка	2	1	1	4	низький
6.	Вітя	1	1	1	3	низький
7.	Данило	3	3	3	9	середній
8.	Катя	5	5	5	15	високий
9.	Карина	5	5	4	14	високий
10.	Кирило	3	2	2	7	середній
11.	Миша	2	3	3	8	середній
12.	Максим	5	5	5	15	високий
13.	Марійка	2	3	3	8	середній
14.	Мілена	5	5	4	14	високий
15.	Паша	2	1	1	4	низький
16.	Рома	3	3	3	9	середній
17.	Саша	4	4	3	11	середній
18.	Софія	5	5	5	15	високий
19.	Уляна	4	3	3	10	середній
20.	Яна	4	4	4	12	середній

Кількість дітей з низьким рівнем – 3 дитини. Кількість дітей із середнім рівнем – 7 дітей. Кількість дітей з високим рівнем – 10 дітей.

Таким чином, у процесі проведення діагностики результатами є високий рівень музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку, а це численні й емоційно яскраві характеристики музичних образів, включених у ігрове завдання, володінням звуковисотним, ритмічним і тембровим слухом, чистим інтонуванням мелодійної лінії, природним звуком.

Отже, розглянемо рівень музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку в процентному співвідношенні (див. рис. 1.1).

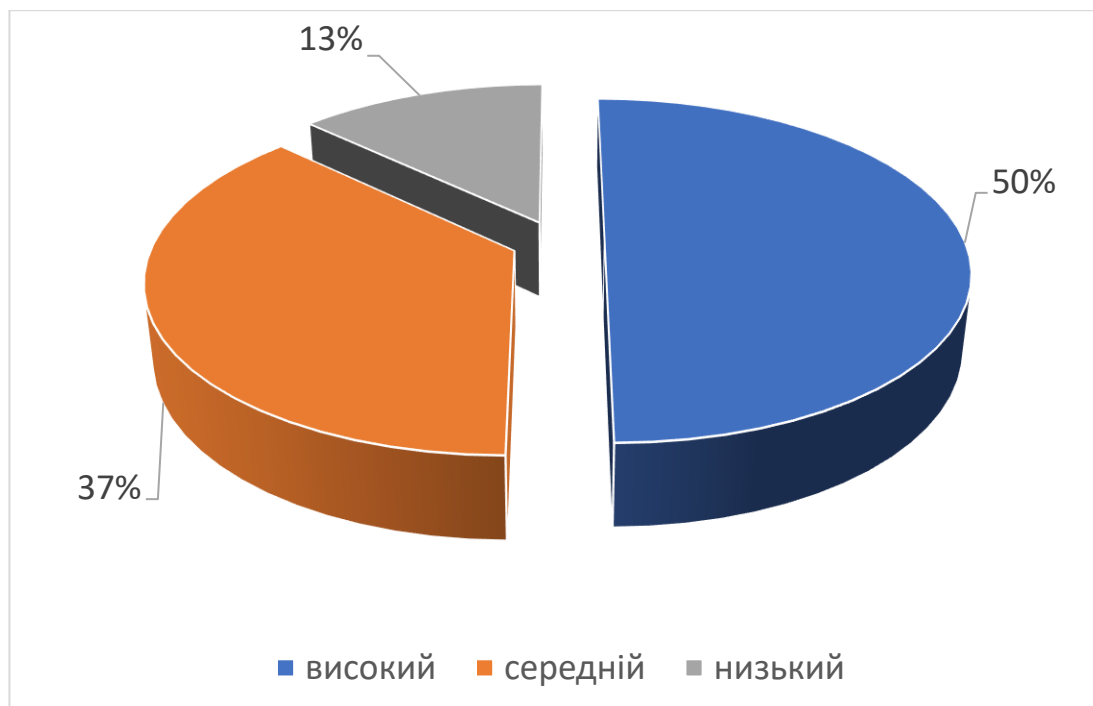

Рис. 1.1. Діаграма рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку

З високим рівнем музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку виявилися наступні діти: Аделіна, Ваня, Віка, Данило, Катя, Карина, Кирило, Максим, Мілена, Софія. Діти виявилися найактивнішими при виконанні завдань. У них не виникало особливих труднощів. Намагалися дати повний опис почутого твору, показали непогані вміння при втіленні музичних образів. З великим задоволенням виконували завдання створення пісеньки і ритмічного рисунку на дитячих музичних інструментах.

Більшість дітей із середнім рівнем розвитку. Наприклад, Данило, Яна, Кирило добре проявили себе при виконанні першого завдання «Намалюй

музику». Їм відмінно вдавалося не тільки намалювати почуту музику, але описати настрій своїх рисунків і пояснювати свою позицію.

З низьким рівнем розвитку: Вероніка і Паша дуже скромні діти, майже всі завдання вони виконували з працею, були скуті, соромилися. У Василини розвинена здатність милування, але немає впевненості в творчих здібностях, розбудовується при найменшій невдачі, чекає похвали, допомоги дорослого. Вітя має проблему, пов'язану з розвитком дрібної моторики, складно працювати з атрибутами, дитячими музичними інструментами, мав труднощі у висловленні своїх думок.

Таким чином, наше дослідження показало, що при виконанні діагностичних завдань за всіма показниками діти брали участь в діяльності з бажанням, жваво, з цікавістю реагували на музично-творчі завдання. Висловлюючи ставлення до музики, намагалися дати повну, аргументовану відповідь, хоча обґрунтувати свою позицію було складно. Діти проявили винахідливість і фантазію при виконанні імпровізаційних завдань. Труднощі помічені у прояві ставлення до художнього образу в своїй роботі. В основному дошкільнята використовували однотипні засоби виразності, копіювали один одного, рідко супроводжували творчий процес коментарями. З'ясувалося, що діти відчувають себе невпевнено при виконанні деяких завдань, чекали допомоги педагога і заохочення.

Висновки до розділу 1

На основі аналізу педагогічної літератури з теми дослідження, вокальну діяльність визначено як одну з найважливіших форм прояву активного ставлення дітей до пісень і співу в процесі різних життєвих ситуацій. Метою вокальної діяльності є виховання у дітей співочої культури, залучення їх до музики. Розглянуто особливості музичного розвитку і вокальні можливості стосовно кожного вікового періоду дошкільного дитинства. З'ясовано, що вокальні здібності необхідно розвивати з дошкільного віку. Розглянувши сутність

вокальної діяльності, її ролі, можна зробити висновок, що означена діяльність одна з найдоступніших видів залучення дітей дошкільного віку до музичного мистецтва та виховання особистості за допомогою музичного мистецтва. У цій діяльності поєднуються музика, рух і слово, що є способом всебічного розвитку дітей. Музика та вокальна діяльність мають специфічні можливості впливу на формування особистості дитини. Так як музика сприймається емоційно, вона має величезне значення в розвитку почуттів дошкільника. У вокальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку систематизуються музично-естетичні уявлення, відбувається становлення художньо-естетичного смаку.

Розкрито поняття «музичного розвитку» та «музичної розвиненості» дітей старшого дошкільного віку. Музичний розвиток розглядається як якісні зміни психологічних процесів, викликаних внутрішніми закономірностями музичних переживань дітей і внутрішніми обставинами їхнього життя, творчою діяльністю дитини в галузі музики. Кінцевим результатом музичного розвитку дитини є її музична розвиненість. Музична розвиненість у дітей старшого дошкільного віку є єдністю трьох критеріїв: розвиненість емоційної сфери дітей в музичній діяльності, що виявляється в наявності емоційного почуття виразності в жестах, в міміці, в пантомімі, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів і роллю образності, що виражено в музично-творчих здібностях; розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, виявляється в доброзичливості, відкритості, в бажанні бути серед дітей в групі, імпровізації нових ігор, володінням необхідними в цьому віці навичками етикету в спілкуванні з дорослими і дітьми, в розкутості і творчому виконанні пластичних і інтонаційно музичних імпровізацій; вокально-творчі здібності, що виявляється в численних і емоційно-яскравих характеристиках музичних образів, включених в ігрове завдання, володінням звуковисотним, ритмічним і тембровим слухом, природним звуком.

Метою дослідної роботи стало виявлення рівнів музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку за визначеними критеріями та показниками (розвиненість емоційної сфери дітей в музичній діяльності, що виявляється в

наявності емоційного почуття виразності в жестах, у міміці, в пантоміміці, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів і роллю образності, вираження музично творчих здібностей; розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, що виявляється в доброзичливості, відкритості, в бажанні бути серед дітей в групі, імпрровізації, володінням необхідними в цьому віці навичками етикету в спілкуванні з дорослими і дітьми, в розкутості і творчому виконанні пластичних і інтонаційно-мовних імпрровізацій; розвиненість вокально-творчих здібностей, що виявляється у чистоті інтонування мелодійної лінії, співі природним звуком, здатності до простої вокальної імпрровізації).

Відповідно до показників рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку на початковому етапі було використано діагностичні методики, метою яких стало дослідження рівнів музичного сприйняття, співу (виконавство), рухової імпрровізація під музику, пісенної, танцювальної, музично-ігрової творчості.

Результати діагностування засвідчили, що рівень музичної розвиненості дітей переважно середній (61,55%), і лише 7,4% дітей демонструють високий рівень. Виходячи з результатів дослідження, доцільним є розроблення педагогічних підходів, принципів, умов і методів організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Педагогічні підходи та принципи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

Визначення методичних основ організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку передбачає насамперед формулювання відповідних педагогічних підходів і принципів.

Поняття «підхід» у педагогічному словнику трактується як методологічний напрям, який указує досліднику основний вектор дослідження, вибір засобів та методів. Науковець обирає стратегію дослідження, методологічну платформу, на якій ґрунтуються його погляди під час вивчення того чи іншого питання [69].

Згідно з дослідженнями З. Еманова [22], науковий підхід можна розглядати як: «Теоретичну позицію дослідження, стратегію вивчення того чи іншого процесу. Підхід показує, як потрібно спрямовувати дослідження, як підійти до вивчення будь-якого процесу або явища. Будь-яке дослідження передбачає наявність мети, досягнути якої можна через розв'язання поставлених завдань. Зі свого боку, завдання можна виконати, розробивши певну стратегію й тактику дій.»

Розроблення методичних основ організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку здійснювалося на основі системного, особистісно-орієнтованого, індивідуального та технологічного підходів.

Системний підхід (С. Архангельський, І. Блауберг, В. Садовський, та ін.) у методологічному плані системний підхід базується на поступовому і послідовному просуванні в реалізації суб'єктами своєї діяльності при побудові, користуванні систем. Слід зазначити, що системний підхід перестав бути

формальним способом діяльності. Він заснований в теоретичному плані на теорії систем, а в практичному – на системному аналізі. Системний підхід до проблеми організації вокальної діяльності дошкільників дозволяє широке використання всіх наукових методів з метою отримання достовірної інформації, яка необхідна педагогам дошкільних освітніх організацій для їх професійної діяльності. Однак системний підхід не обмежується ними, а пропонує свої «правила» здійснення головних аспектів суб'єктної діяльності. Він передбачає специфічні способи досягнення цільового замовлення, вказує на можливість розробки оригінальних методів організації вокальної діяльності, застосування, вдосконалення системи виховання вокальної культури дітей, а також управління нею. Системний підхід дозволяє розглядати організацію вокальною діяльністю дошкільнят не у відриві від всього комплексу дошкільної освіти, а як частина цілого, що залежить від інших його складових елементів і, в свою чергу, впливає на них [65]. Системний підхід дозволяє досліджувати організацію вокальної діяльності дітей як систему й забезпечити цілісність освітнього процесу [58].

Особистісно-орієнтований підхід (Є. Бондаревська та ін.) до процесу організації вокальної діяльності вимагає виділення в системі виховання конкретної особистості (як суб'єкта так і об'єкта навчання); врахування при організації вокальної діяльності морально-психологічних особливостей, індивідуальних психофізичних характеристик кожного вихованця. Саме цей підхід визначає положення дитини в освітньому процесі, означає її визнання як активним суб'єктом цього процесу, отже, означає становлення суб'єкт-суб'єктних відносин. Дотримання принципів особистісно-орієнтованого підходу і методів дозволяє впровадити означений підхід в систему навчання і розвивати потенціал кожної дитини. Забезпечує пріоритет особистості дошкільника над всією музично-освітньою діяльністю, сприяє розвитку унікальних самотутніх задатків, здібностей, інтересів, психофізіологічних особливостей, вокальних навичок дітей [62].

Індивідуальний підхід (Г. Ципін, М. Юр'єва та ін.) дозволяє знайти певну характерність співочого голосу, знайти свій індивідуальний шлях у вокальному

мистецтві, виробити індивідуальний стиль діяльності дитини [66]. Можна стверджувати, що врахування індивідуальних особливостей дітей у виховному процесі обумовлюється такими факторами: індивідуальні особливості людей абсолютно безмежні, і серед них практично немає двох однакових; відмінні як фізичні, так і розумові здібності, які можуть проявлятися у різному віці; важливо допомогти розвивати в дитині ті особливі якості, від яких залежить цінність самої людини; дошкільники в колективі однолітків є відмінними за психофізичними, психологічними та особистісними ознаками; засвоєння знань відбувається нерівномірно, що спостерігається на будь-якому матеріалі, у будь-якому віці та у будь-якого педагога; успішність розвитку зумовлюється створенням оптимальних умов для оволодіння програмою та реалізації кожним дошкільником своїх здібностей тощо [25].

Необхідність постійного врахування індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку у процесі організації вокальної діяльності потребує, в свою чергу, реалізовувати на практиці конкретні і дієві засоби індивідуального підходу до дітей для забезпечення оптимальних умов навчання та розвитку їхніх вокальних здібностей, нахилів і задатків. Відповідно, педагог зобов'язаний вживати певні дії (заходи) з метою врахування індивідуальних особливостей дітей у процесі організації вокальної діяльності. Позитивною стороною індивідуального підходу є розкриття тих сторін вихованця, які сприятливо впливають саме на його вокальну діяльність.

На думку З. Еманової [22], суть індивідуального підходу – допомогти дитині розкрити і для себе, і для оточення те своє особливе, що притаманне саме йому. Таке розкриття відбувається у кожного вихованця в індивідуальному порядку. Роль індивідуального підходу в організації вокальної діяльності Т. Каганець описує так: «... навіть за повної відсутності і слуху, і зору можна вивести дитину на шлях повнокровного людського розвитку і сформувати психіку найвищого порядку» [22, с. 7]. Автор підкреслює, що, незважаючи на індивідуальні особливості дитини, за правильного індивідуального підходу можна виховати всесторонньо розвинуту та талановиту людину.

У педагогічному словнику зазначено, що індивідуальний підхід – принцип педагогіки, згідно з яким у навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається педагогічний вплив на кожну дитину, який ґрунтується на знанні її особистих рис і умов життя [69].

Т. Науменко [44] під індивідуальним підходом розуміє орієнтацію на індивідуально-психологічні особливості дітей, включення в роботу з ними спеціальних способів і прийомів, які відповідають їх індивідуальним особливостям. Здійснюваний за допомогою індивідуалізації навчання індивідуальний підхід проявляється у виборі методів організації вокальної діяльності, в дозуванні домашніх завдань, при визначенні варіантів самостійних та контрольних робіт (за ступенем їх важкості і складності).

Л. Мартинюк [37], індивідуальний підхід – один із визначальних принципів організації і здійснення продуктивної вокальної діяльності дітей, відповідно до якого в навчанні досягається педагогічний вплив на кожну дитину і який має спиратися на знання її індивідуально- психологічних особливостей.

Індивідуальний підхід, на думку А. Козир [27], – це принцип педагогіки, згідно з яким у процесі навчально-виховної роботи з групою вчитель співпрацює з окремими учнями за індивідуальною моделлю, враховуючи їх особистісні особливості; створення психолого-педагогічних умов не тільки для розвитку всіх дітей, але і для розвитку кожної дитини зокрема. Індивідуальний підхід, за В. Володько, – це педагогічний принцип, що зважає на індивідуальні особливості дітей у навчанні та вихованні. У ньому враховуються індивідуальні особливості всіх учасників педагогічного процесу: учня – вчителя, студента – викладача, вихованця – вихователя.

За Ю. Картавою, індивідуальний підхід в організації вокальної діяльності означає дієву увагу до кожного вихованця, його творчої індивідуальності в умовах дошкільної системи навчання за загальнообов'язковими навчальними програмами і факультативами; передбачає оптимальне поєднання фронтальних, групових та індивідуальних занять для підвищення якості навчання і розвитку кожного дошкільника [25, с. 274].

Отже, можна констатувати, що індивідуальний підхід – принцип організації і здійснення продуктивної вокальної діяльності дітей дошкільного віку, згідно з яким у вокальній діяльності з колективом дітей досягається педагогічний вплив на кожну дитину з врахуванням її індивідуально-психологічних особливостей.

Розглядаючи індивідуальний підхід до організації вокальної діяльності дітей дошкільного віку, І. Газіна виділяє такі його ознаки: принцип індивідуального підходу підкреслює необхідність систематичного врахування не тільки соціально-типових, але і індивідуально-неповторних особливостей у кожного вихованця; індивідуальний підхід сприяє формуванню колективізму в дітей, навичок, звичок і досвіду жити, вчитися та працювати в колективі; індивідуальний підхід є активним, формуючим та розвиваючим принципом [18].

Загалом, науковці зазначають, що необхідність використання індивідуального підходу зумовлюється: наявністю великого обсягу та складного за змістом навчального матеріалу, який необхідно засвоїти. За таких обставин проявляються індивідуальні відмінності в наочності, що практично унеможлиблює створення єдиного навчального процесу, який буде оптимальний для кожної дитини.

Важливою умовою реалізації індивідуального підходу, на думку науковця О. Борисова [8], є той факт, що педагог повинен відігравати роль активного помічника, а основну пізнавальну функцію має виконувати саме дитина. Також важливо не пристосовувати вокальну діяльність до рівня підготовленості дошкільника шляхом заниження об'єктивних вимог, а необхідно систематично, послідовно та цілеспрямовано розширювати його потенційні можливості до об'єктивних вимог вокальної діяльності.

Загалом, можна констатувати, що використання індивідуального підходу в організації вокальної діяльності дозволяє: забезпечити зайнятість усіх дітей дошкільного віку та виконання вокальних завдань повною мірою відповідно до їхніх здібностей; підвищити ефективність навчання; сформувати позитивне ставлення до вокальної діяльності та подальший розвиток потенційних

можливостей дітей у цьому руслі; допомогти кожному дошкільнику розкрити ті сторони, які сприяють розвитку вокальної діяльності.

Технологічний підхід (Б. Блум, В. Беспалько та ін.) орієнтує педагога на різноманітне моделювання, проектування і конструювання рішення педагогічних проблем і після порівняльного аналізу відібрати найкращий варіант.

Для організації вокальної діяльності технологічний підхід відкриває нові можливості для концептуального і проектувального освоєння різних галузей і аспектів освітньої, педагогічної, соціальної дійсності; він дозволяє: з більшою визначеністю передбачати результати і керувати педагогічними процесами організації вокальної діяльності; аналізувати і систематизувати на науковій основі наявний практичний досвід і його використання; комплексно вирішувати освітні та соціально-виховні проблеми; забезпечувати сприятливі умови для розвитку особистості; зменшувати ефект впливу несприятливих обставин вокальної діяльності на дитину; оптимально використовувати наявні в розпорядженні ресурси; вибирати найбільш ефективні і розробляти нові технології і моделі для вирішення виникаючих соціально-педагогічних проблем [2]. Технологічний підхід спрямований на формування певних цілеспрямованих дій, стимулюючим пізнання, розвиток, самовираження потенційних творчих сил дитини дошкільного віку [68].

Аксіологічний підхід (Є. Бондаревська, О. Єременко). Сучасна педагогічна наука розглядає аксіологічний підхід як методологічну основу, а аксіологізація стає провідною тенденцією сучасного розвитку вокальної освіти. При цьому, аксіологізація – це спосіб реалізації аксіологічного підходу у вокальній освіті, компонент гуманізації освіти, оскільки в теорії і в реальній практиці вона визначає склад та ієрархію гуманістичних цінностей вокальної діяльності, системоутворюючим елементом яких виступає дитина як особистість, як головна цінність; метод, метою якого виступає розвиток креативно-ціннісних властивостей дитини, без яких неможливий акт творчості, самостійної діяльності людини по досягненню високих результатів, значних

цілей життя, зростання; система заходів модернізації освітнього процесу, що ведуть до посилення ціннісно-сміслової спрямованості навчання і виховання; органічна частина культурології освіти, бо вона забезпечує трансляцію цінностей культури, які розкривають особливості кожної культури, дозволяючи побачити вміст діалогу культур, завдяки тому, що система цінностей є матриця культури вокальної діяльності. Аксиологічний підхід орієнтує на загальному музичну систему цінностей, дозволяє сконцентрувати увагу вихованців на нових формах образності, які поступово набувають ознак загально визначених цінностей та нових стереотипів [54].

Інтегрований – спрямовує на використання різних прийомів і методів вокального навчання в умовах заклад дошкільної освіти [54]. Інтегроване навчання залучає дітей до дисципліни мислення і забезпечує оволодіння порівнянням, зіставленням, аналізом, синтезом, узагальненням. Інтегровані заняття обумовлюють взаємозв'язок музичного, пластичного, танцювально-рухового мистецтва з образотворчим мистецтвом і літературою. Взаємозв'язок цих компонентів дає ще більший ефект у формуванні духовного світу дитини.

Поняття «принцип» у філософському словнику трактується як «вихідне положення, провідна ідея, першорядне правило певної діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності і способу її здійснення» [цит. за: 32, с. 3]. У педагогічному словнику «принцип – основоположна ідея, що пронизує усю систему знання» [55, с. 69]. За визначенням Я. Кушки, «педагогічними принципами» вважаються вихідні положеннями, які визначають зміст, форму, методи, засоби і характер взаємодії в цілісному педагогічному процесі. Принципи носять характер загальних вказівок, правил та норм, які регулюють весь процес [32, с. 4].

Тлумачення поняття «принцип» у педагогіці має свою специфіку. Зокрема, принципом навчання М Леонтович визначає: «Одну з вихідних вимог до процесу навчання, яка впливає із закономірностей його ефективної організації. Сукупність принципів навчання складає певну систему вихідних дидактичних

вимог до процесу навчання, виконання яких забезпечує його достатню ефективність» [35, с. 24].

Педагогічний принцип, згідно з думкою Р. Хмелюк, - «...одна з педагогічних категорій, яка є основою нормативного положення, що базується на пізнаній педагогічній закономірності та характеризує найбільш загальну стратегію рішення визначеного класу педагогічних завдань (проблем), служить одночасно системоутворювальним чинником для розвитку педагогічної практики з метою підвищення її ефективності» [65, с. 14].

За визначенням Ю. Юцевича, «педагогічні принципи» є орієнтиром для освітньої практики. Вони є об'єктивними за змістом, але суб'єктивні за формою, адже виявляються в діяльності конкретних керівних осіб і стосуються:

- регулювання різноманітних змістових взаємин учасників навчального процесу, тому що мають суб'єктивний характер;

- з'ясування провідних тенденцій навчання і виховання в українському суспільстві;

- розв'язання суперечностей процесу навчання та створення умов досягнення успіхів у навчально-виховному процесі;

- визначення змісту, методів і форм навчальної діяльності тощо [69, с. 34].

Обґрунтування педагогічних принципів, на думку Г. Костюка [31], повинно відповідати наступним вимогам: обов'язковість, комплексність, рівнозначність, системність, гуманність та особистісна спрямованість. Вчений відзначає, що незнання принципів не відміняє їхнього існування і дієвості, а робить процес навчання ненауковим, суперечливим, непослідовним, несистемним, отже, малоефективним. Згідно з працями Г. Костюка, «педагогічні принципи становлять струнку систему, їх ефективність проявляється тільки в комплексному та послідовному використанні. Обов'язковою умовою ефективності педагогічних принципів є творче їх застосування з урахуванням педагогічної майстерності вихователя, індивідуально-психічних особливостей вихованця і конкретної виховної ситуації» [31, с.198– 199].

У мистецькій галузі проблема визначення принципових засад посіла основне місце в роботах О. Олексюк [46], Н. Фоломєєвої [64] та ін. Визначення принципів мистецької освіти подано Н. Фоломєєвою в дисертації «Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва». На її переконання, «принципи мистецького навчання – це основні положення, що визначають сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії учасників освітнього процесу, виконання яких передбачає досягнення результативності процесу оволодіння мистецтвом» [64, с. 13].

При організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку методологічними орієнтирами є наступні принципи: гуманізму, креативності, проблемності, суб'єктності, діалогічності, зворотного зв'язку, творчої активності, емоційного насичення, полікультурності.

Принцип гуманізму (Є. Бондаревська і ін.) визначає спрямованість діяльності на формування суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі музично-творчої взаємодії, встановлює цінності гуманної особистості: свободу, духовність, моральність. Такі погляди орієнтують освітній процес на індивідуалізацію та диференціацію навчання вокалу, сприяють посиленню позитивних мотивів, активізації творчої складової особистості, самореалізації в вокальній діяльності дітей старшого дошкільного віку [52].

Принцип креативності (Д. Гілфорд, Н. Лейтес та ін.) проявляється в здатності особистості побачити музично-творче явище по-новому в контексті протиріч, зв'язків, тенденцій, що відкриває простір для творчого перетворення змісту й методів навчання вокалу, надати освітньому процесу пошуково-дослідницький творчий характер. Креативна особистість творчо розглядає розвиток вокального потенціалу в освітньому процесі: що являє собою сам процес розвитку; логіка його здійснення; методи [60]. Зацікавленість дитини в організації вокальної діяльності активізує пізнавальну креативність.

Принцип проблемності (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський та ін.) створює можливість впровадження проблемного навчання в музично-освітній процес. Вихователь спонукає вихованця знаходити зв'язки між музичними

творами різних композиторів, стилів, жанрів, направляє його увагу до розуміння художнього образу, створення музично-виконавської концепції твору. Принцип ініціює самопроекування індивідуального маршруту навчання вокалу, саморух у вокально-виконавській практиці, стимулює музично-пізнавальну та музично-творчу діяльність, прояв ініціативи, творчості, вольових зусиль, самовдосконалення, самовираження [7].

Принцип суб'єктності (В. Сластьонін та ін.) – особистість дитини як носія активності, життєдіяльності, що проявляється в самопізнанні, цілеспрямованості, професійному зростанні. Реалізація принципу полягає в розвитку особистісних структур музично-педагогічної свідомості (естетичного сприйняття, уваги, музично-професійної пам'яті, емоційної емпатії, вольової сфери, самоактуалізації), у появі новоутворень когнітивної, емоційної і практичної сферах, в усвідомленні свого вокального потенціалу, який проявляється у вокальній діяльності [13].

Принцип діалогічності (М. Бахтін та ін.) покликаний організувати взаємодію між вихователем та дитиною і підвищити ефективність процесу музичного розвитку. Через таку форму взаємодії вихователь допомагає дітям не тільки освоїти необхідний обсяг знань, умінь а навичок, а й направити навчання на розвиток особистісних структур свідомості (мотивування, рефлексія та ін.), коригування системи ціннісних орієнтацій, розширення музично-культурного кругозору. Діалогічність навчання сприяє розвитку міжкультурного спілкування. Комунікація педагога і вихованців допомагає розумінню різних стилів музики, етнічної музики, музики різного емоційного забарвлення, що, безсумнівно, сприяє музичному розвитку дітей старшого дошкільного віку [18].

Принцип зворотного зв'язку (С. Ємельянов та ін.) дозволяє музичному керівнику отримати відповідь на питання, як і в якій мірі вихованець засвоїв потрібний матеріал. Це необхідно для того, щоб краще коригувати освітній процес. Крім того, принцип зворотного зв'язку сприяє підвищенню ефективності організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого

дошкільного віку. У вокальній педагогіці зворотний зв'язок відіграє важливу роль [18].

Принцип творчої активності (Д. Гілфорд та ін.) включає високу мотивацію і діяльній-творче ставлення до вокального виконавства, стійкий інтерес до предметів музичного циклу, емоційно-чуттєву чуйність, емпатійне співпереживання музичному образу. Активність як властивість творчої особистості в вокальній педагогіці проявляється в умінні створення музичного образу, в мобілізації вольових зусиль для досягнення успіхів у музичній творчості, в здатності реалізувати себе в вокальній діяльності [24].

Принцип емоційного насичення (О. Макарова та ін.) забезпечує комфортне середовище процесу навчання вокалу при створенні музично-художнього образу. Виконання вокальних творів вимагає емоційного переживання дітьми потенційно закладених в них автором відтінків настрою музично-художнього образу. Особливий емоційний настрій підтримується позитивною атмосферою в колективі дітей, особистістю музичного керівника, який володіє вираженою емоційністю, демонструє власне виконання таким чином, щоб забезпечити краще розуміння вихованцями пропонованого музичного твору, підвищити їх інтерес до виконання й ефективність роботи на занятті [24].

Принцип полікультурності (О. Гукаленко, А. Петелін а ін.) спрямований на прийняття різноманітності культур і субкультур оточуючих нас народів, на інтеграцію національних і загальнолюдських культурних цінностей в процесі виховання особистості дошкільника [50]. Принцип створює оптимальну основу розвитку музично-пізнавальної, емоційно-естетичної і поведінкової сфер, сприяє конструктивному рішенню виникаючих протиріч при створенні музично-художнього образу в процесі вокальної діяльності на основі співробітництва, співтворчості і діалогу з носіями різних культур. Музика є невід'ємною частиною людської культури, каталізатором діалогу культур різних народів, культурних обмінів.

Таким чином, розробка педагогічних підходів до організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку

здійснювалося на основі системного, особистісно-орієнтованого, індивідуального та технологічного підходів. Також у нашій роботі методологічними орієнтирами є наступні принципи: гуманізму, креативності, проблемності, суб'єктності, діалогічності, зворотного зв'язку, творчої активності, емоційного насичення, полікультурності. Вищенаведені підходи та принципи дозволили визначити та обґрунтувати сукупність педагогічних умов організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Педагогічні умови організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку

Організація вокальної діяльності з метою музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку буде ефективною за визначення та реалізації доцільних і ефективних педагогічних умов.

У словникових джерелах поняття «умова» тлумачиться як сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин), необхідних для виникнення, існування або зміни даного об'єкту; єдність об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності і явища (філософський аспект); сукупність перемінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх впливів, що визначають фізичний, психічний, моральний розвиток людини, його поведінку, виховання і навчання, формування особистості (психологічний аспект) [55].

Досить різноплановим у наукових працях є визначення педагогічних умов, під якими розуміють:

– сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [19];

– сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин (об'єктивних заходів) освітнього процесу, від реалізації яких залежить досягнення поставлених дидактичних цілей [65];

- обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [68];
- сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених у педагогіці завдань [70];
- структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей, яка повинна віддзеркалювати структуру готовності майбутніх фахівців до діяльності в умовах профільного навчання і містити передбачені компоненти технології або моделі [76];
- взаємозв'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечують високу результативність навчального процесу і відповідають психолого-педагогічним критеріям оптимальності [74];
- система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [63].

Дослідники одностайні в тому, що до педагогічних умов належать ті, які спеціально створюються в педагогічному процесі та реалізація яких забезпечує найбільш ефективний його перебіг [16]. У контексті нашого дослідження реалізація педагогічних умов має на меті:

- забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку;
- вдосконалення системи вокальної підготовки педагогічних кадрів для роботи в умовах закладу дошкільної освіти;
- визначення форм і методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

У залежності від способу впливу на освітній процес педагогічні умови підрозділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні умови виступають

продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища й реалізуються через відповідні фактори. Під внутрішніми розуміються такі педагогічні умови, які є похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та забезпечують ефективне рішення цих завдань.

На переконання Л. Паньків, досягнення бажаного педагогічного ефекту зумовлюється відповідними зовнішніми та внутрішніми умовами, поєднання яких у тій чи іншій ситуації відіграє роль фактору педагогічного впливу, сприяючи успішному виконанню вихованцем навчальних дій. Комплекс таких умов охоплює тип педагогічної взаємодії, методи навчально-виховної роботи, зміст інформації, врахування індивідуальних особливостей вихованців, соціальних вимог до освіти тощо [22, с. 94].

У контексті дослідження важливою умовою можна вважати дотримання зв'язку між розвитком особистісної якості вихованця (розумової, естетичної, моральної, волевої тощо) та успішністю вокальної діяльності, у процесі якої формується його музична розвиненість. Для цього необхідно розуміти не тільки зміст вокальних завдань, але їх розвивальну спрямованість, тобто мету діяльності, що забезпечує ефективність музичного розвитку.

Спираючись на наведені наукові тлумачення, ми визначили педагогічні умови, які найбільше сприятимуть ефективності організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку:

- 1) забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності;
- 2) яскрава образність та доступність вокального репертуару;
- 3) впровадження активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку [69].

Пояснимо зміст даних педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Згідно з дослідженнями І. Шараєвської [66], для ефективного виконання завдань музичного розвитку, діти старшого дошкільного віку мають володіти розвиненим психофізичним апаратом, відповідно однією з необхідних педагогічних умов є забезпечення розвитку психофізичного апарату вихованців, що дозволяє успішно реалізовувати поставлені освітні завдання в умовах занять вокалом («розминка», «розігрів» рухових, мімічних здібностей, виразних жестів, мовних і вокальних здібностей).

Дослідник В. Антонюк зазначає: «Почуття власного тіла, усвідомлення його можливостей, його виразності необхідного для вокалу з метою досягнення цілісної образної виразності виконання. До фізичних вправ включають акторські етюди на передачу заданого вигляду, характеру, стану, настрою, а також імпровізаційні рухи під музику різного характеру. Тематика таких етюдів може бути найрізноманітнішою і включати:

а) уявлення про поведінку людини в певному природному середовищу: наприклад, «Ти стоїш біля берега моря під час сильного шторму», «Ти рухаєшся по стежці в гору», «Ти потрапив під сильний дощ» та ін.;

б) уявлення про взаємодію людини з різними предметами – наприклад, «Ти стоїш перед дзеркалом», «Ти намагаєшся відкрити парасольку, яка весь час закривається», «Ти п'єш чай з гарячого горнятка» і т.д.;

в) уявлення про можливості невербального спілкування «Ти розмовляєш через скло» та ін.;

г) уявлення про спонтанні рухи – у даному випадку діти повинні міняти свої рухи, у залежності від ритму й характеру музичного супроводу, який швидко змінюється. Педагог може включати записи, а може виступити в якості концертмейстера цієї гри;

д) уявлення про рухи імітації. Діти імітують рухи тих чи інших фахівців – наприклад, диригента, вокаліста з мікрофоном, скрипаля, гітариста та ін.» [3, с. 34].

Відповідно, О. Борисова [8] вважає, що для подолання психологічного затиску, що заважає вільній і продуктивній поведінці під час виступу, використовується цілий комплекс різних методик:

- психологічні тренінги,
- ігрові ситуації,
- пантоміми,
- імпровізовані етюди,
- інтегровані завдання – наприклад, інтеграція методів навчання естрадному вокалу й культури мовлення. Це може бути робота зі скоромовками, кінестетичні завдання та ін.

Дослідник М. Букач доводить, що важливо, «щоб педагог був максимально тактовний при обговоренні якості виконаних завдань. Адже вони пов'язані, перш за все, з формуванням особистості дитини» [9, с. 73].

На думку І. Газіної, «голос людини є складною функцією організму, проявом його внутрішньої і зовнішньої життєдіяльності, вище керування і координація яким централізовано у головному мозку, переважно у великих півкулях. Будучи результатом діяльності коркових клітин, голос вимагає для свого функціонування всієї кори в цілому, адже в музично-вокальному слові ми бачимо складну координацію функцій периферійних органів дихання, голосоутворення і центральної нервової системи» [18, с. 6].

Дослідження науковців (Д. Євтушенко [23], О. Кисельова [26]) дозволили висунути положення щодо: характеру дихання (мішане дихання) при організованому співі дітей; виявити роль свідомості в навчанні співу і формуванні співочого дихання; активізувати питання про фоніатричний контроль за станом і розвитком дитячих голосів, а також визначити, що з усіх факторів, які забезпечують вокальну діяльність співака, стан дихальних і голосоутворювальних органів є головною умовою збереження голосу, «а разом з тим, можливо, і життя».

Як свідчить І. Колодуб [29], небагато співаків відрізняються поєднанням високих якостей голосу з хорошим станом всього організму. Тому, І. Колодуб

наполягає на необхідності проведення в закладах дошкільної освіти лікувально-профілактичних заходів, педагогічних консультацій, а також правильного керівництва розвитком дитячої мови й дитячого голосу.

У роботі Л. Лабінцевої [33] головну увагу приділено обґрунтуванню недоліків вокального виховання, в результаті чого порушується координація основних компонентів співочого дихання, голосоутворення, резонації, артикуляції; змінюються темброві якості голосу; порушуються режим технічної, виконавської роботи; знижується професійна стійкість голосового апарату. Ці недоліки пов'язані з тим, що більшість музичних керівників звужено розуміють будову голосового апарату, маючи на увазі тільки гортань; вони не враховують:

- стан інших органів голосового апарату – трахеї, легенів, бронхів, носової порожнини;
- роль повноцінної функції центральної нервової системи з координації і регулювання всіх етапів розвитку голосового апарату;
- диспропорцію в рості органів голосового апарату (відсутність поступовості та скачки в цьому процесі);
- перевтомлюваність дітей та загальну втомлюваність організму.

Дослідження показали, що патологічні зміни в голосовому апараті виникають у тих дітей, які не дотримуються режиму вокальних занять, співають під час простудного стану, не піддаються систематичному фоніатричному контролю; виконують важкі вокальні вправи за допомогою форсованого голосоутворення; не маючи належної вокально-технічної підготовки для вірної координації дихання, голосоутворення, резонації, артикуляції, виконують музичні твори, що не відповідають діапазону їх голосу і визивають втому і реактивні процеси в голосовому апараті; не мають достатньо розвиненого музичного слуху.

На думку Л. Мартинюк, музичним керівникам потрібно запобігати передчасному розвитку вокальних даних; диференційовано підбирати навчально-технічний і музично-художній репертуар; вміти розрізняти різні форми мутації. Дослідники переконані, що «від правильного вирішення цих

питань буде повністю залежати, скільки дітей з красивими голосами стануть професійними співаками з унікальними голосами» [37, с.11-12].

Аналіз наукових робіт (Т. Танько [59], О. Юрко [68]) стосовно зазначеної проблематики дозволив виокремити поради, які надають науковці вокальним педагогам, а саме:

- в процесі вокальної підготовки необхідно звертати увагу на особливу крихкість голосового апарату дітей і не допускати помірну звучність співу;
- частіше перевіряти голос кожного вихованця;
- проводити постійну роботу відносно максимально дбайливого ставлення до власного голосу;
- у ЗВО відповідного профілю ввести викладання основ фізіології й анатомії голосового апарату, а також гігієни співочого голосу дітей.

Підсумовуючи, зазначимо, що впровадження першої педагогічної умови (забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку) допоможе ефективній реалізації завдань музичного розвитку означеної категорії дітей та сприятиме забезпеченню розвитку не тільки психофізичного апарату вихованців, а й дозволить успішно реалізовувати поставлені освітні завдання в умовах занять вокалом («розминка», «розігрів» рухових, мімічних здібностей, виразних жестів, мовних і вокальних здібностей).

Друга педагогічна умова – яскрава образність та доступність вокального репертуару.

Ефективність організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку відбувається в процесі роботи над музичним твором. Звідси величезне значення має робота над репертуаром. Репертуар – основа, навколо якої вибудовується методика формування та розвитку вокальних навичок. Це ефективний спосіб збагачення емоційної сфери дітей як фактор осмислення образного змісту музики [50].

При відборі репертуару беруться до уваги вікові переваги того чи іншого жанру, змісту, характеру, а також співочих можливостей дітей старшого дошкільного віку, на основі врахування:

- художньої цінності (наявність властивостей, якостей, унікальних особливостей предмета, який вказує на його універсальну соціокультурну значимість в мистецтві);
- захопливості (є однією з найважливіших складових, увесь навчальний матеріал має бути цікавий дітям, доступний і подаватись в ігровій формі; щоб виховання і навчання мало творчий характер, варто застосовувати методи (наочні, словесні й практичні), які повинні впроваджуватися з наростанням проблемності: від прямого впливу через закріплення, вправи, які відтворюють і творчі, створення пошукових ситуацій до проблемного виховання та навчання – самостійний пошук дітьми способів діяльності;
- доступності (зміст, обсяг і методи вивчення повинні відповідати рівню інтелектуального, морального, естетичного розвитку дітей, їх можливостям засвоїти матеріал);
- педагогічної доцільності – забезпечує відбір методів, засобів і форм навчання дітей з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних можливостей, специфіки предмета і цільових установок;
- пізнавальності (розширює кругозір, збільшує обсяг знань, сприяє розумовому розвитку, розвиває мову дитини, збагачує словниковий запас);
- відповідності віковим особливостям і рівню розвитку спеціальних музичних здібностей – вибір форм, методів, прийомів роботи відповідно до суб'єктивного досвіду й специфіки віку дітей;
- різноманітності яскравих музичних образів (музичний матеріал повинен включати твори різних жанрів, різної образної сфери);

Як зазначає З. Еманова [22]:

- починати бажано з народних розспівок, поспівок, примовок, закличок, наспівок, нескладних пісень;

- застосовувати обробки народних пісень, пісні, пов'язані з датами календаря, пісні про Батьківщину, про людські подвиги, дитячі пісні-ігри, пісні-забави. Народні пісні легкі інтонаційно, невеликі за обсягом, легко запам'ятовуються, зручні, вокально обмежені, діти їх співають із задоволенням;
- у репертуарі мають бути присутні твори повільні і швидкі, веселі і сумні.

Вимоги до репертуару (за Л. Перетяга [54]):

1. Корисність для розвитку вокальних здібностей дітей старшого дошкільного віку.
2. Доступність (навчання й виховання повинні будуватися на рівні можливостей дітей старшого дошкільного віку, фізичних і моральних навантажень).
3. Яскравість музичних образів, контрастність творів. Відбираючи репертуар, перш за все, потрібно пам'ятати про необхідність розширення музично-художнього кругозору дітей, про те, що спів – засіб естетичного, морального і патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Тому твори класики повинні поєднуватися з піснями сучасних композиторів і піснями народів світу різних жанрів.
4. Необхідно знати і пам'ятати, що при занадто складному змісті, у дітей старшого дошкільного віку настає швидке стомлення, знижується працездатність, знижується мотиваційний настрій, а при спрощенні у дітей знижується інтерес до навчання, а також не відбувається розвиток навчальної працездатності.
5. Пісні повинні бути прості за формою, невеликі за тривалістю, що допускають елементи гри, враховуючи вокальні можливості дітей. Величезний вплив на музикальну розвиненість дітей старшого дошкільного віку справляє ретельна робота педагога над художнім образом виконуваного твору, виявленям його ідейно-емоційного змісту. При цьому особливого значення набуває робота над словом, музичної та поетичної фразою, формою всього твору,

вміння відчутти і виділити кульмінаційні моменти як всього твору, так і його окремих частин.

Забезпечення стабільно високого пізнавального інтересу до занять вокалом для дітей старшого дошкільного віку досягається постійним оновленням інформації, що надходить від музичного керівника до вихованців в процесі занять, захопливістю й доступною формою подання. Діти повинні також усвідомлювати особистий музичний розвиток через накопичення знань про вокал, збагачення досвіду і т.д. [78].

Важливою частиною організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку є підбір яскраво-образного музичного матеріалу. Це забезпечує й стабільність пізнавального інтересу дітей, і їх щире прагнення проявити весь свій творчий потенціал в передачі запропонованих образів.

Створення емоційно насиченого цікавого середовища занять, згідно з працями Л. Паньків [52], базується на підготовчій роботі музичного керівника, ступеня його власної відповідальності і професійних навичок, які потребують постійної роботи над формою і змістом занять. Підготовлені заняття будуть цікавими й емоційно насиченими, якщо музичним керівником продумана логіка, послідовність і забезпечення етюдів або завдань.

Не менш важливим аспектом є перспектива реалізації отриманих на заняттях навичок і умінь. Згідно з Т. Науменко, «якщо діти впевнені в тому, що вони зможуть показати створені спільно з педагогом вокальні заготовки на концертах чи інших заходах – це посилить позитивну емоційну складову занять, підвищить відповідальність кожного за виконання завдань» [44, с. 12].

Підсумовуючи, зазначимо, що впровадження другої педагогічної умови (яскрава образність та доступність вокального репертуару) сприятиме ефективній організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку як засобу музичного розвитку, що відбувається в процесі роботи над музичним твором (репертуаром).

Третя педагогічна умова – упровадження активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Сутність цієї умови викладено у п.2.3. Наразі зазначимо, що у процесі впровадження цієї педагогічної умови важливо, щоб методи музичного розвитку підбиралися педагогом з урахуванням специфіки співу (постановка дихання, звуковидобування, рухливість голосу, інтонування, артикуляція) та сприяли формуванню в дітей уміння співвідносити власні знання, переваги в мистецтві з існуючими культурними нормами й оцінками.

Отже, нами визначено педагогічні умови, які найбільше сприятимуть ефективності організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку: забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності; яскрава образність та доступність вокального репертуару; впровадження активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Теоретичний аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що виокремлені педагогічні умови є достатніми і здатні забезпечити успішну організацію вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

2.3. Методи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

Згідно з визначенням Г. Падалки, «метод навчання визначається сукупністю прийомів і способів організації освітньої діяльності дитини, розвитку її розумових сил, взаємодії педагога та вихованців» [51, с. 18]. Автор позначає, що шляхи реалізації методу навчання лежать «в єдності цілеспрямованих діяльностей педагога і дитини, в їх активному русі до моменту педагогічної істини – засвоєння дітьми знань, оволодіння ними відповідними вміннями і навичками» [51, с. 20].

Існує цілий ряд методичних підходів до розвитку вокальних навичок і техніки вокалу. Одні з них засновані на суб'єктивних відчуттях, інші – на точно

обґрунтованих наукових знаннях [14]. Краще з них ті, які поєднують наукові знання про голос і голосовий апарат, вміння з навичками і досвідом в сукупності з власною інтуїцією. Деякі з методистів спираються на принципи розвитку дихання і вважають цей процес одним з найважливіших етапів, інші вважають, що вокальну роботу слід починати з формування артикуляційних навичок і т.д.

Дослідник Р. Хмелюк зазначає: «Основна мета, яка об'єднує сучасні методи – створення умов, що забезпечують музичний розвиток дітей, реалізація їх потенційних можливостей, виховання емоційно-чуттєвої сфери. Основне завдання, що стоїть перед музичним керівником – навчити дитину старшого дошкільного віку слухати звучання свого голосу, розуміти і контролювати співочу природу, знаходити прийоми й методи, які заважають виконанню, виховувати вокальні відчуття і виробляти необхідні співочі навички» [65, с. 13].

Відобразимо кілька основних завдань вокальних методів, що зустрічаються в сучасній практиці (за Т. Сяо-Вей [60]):

- створення умов, оптимальних для розвитку музичних здібностей і формування вокальних навичок дітей;
- організація освітнього процесу для прояву у дітей ініціативи в творчості;
- підтримка і розвиток творчого інтересу дитини до естрадного мистецтва;
- адаптація і психологічна підтримка старших дошкільників;
- розвиток комунікативних навичок особистості, створення комфортних умов для творчої роботи.

Сучасний педагог Л. Паньків [52] виділяє основні чинники, які допомагають правильно працювати над голосом:

- дихальна гімнастика О. Стрельникової (Додаток А);
- робота з резонаторами;
- робота з діафрагмою під час дихання;
- голосове вібрато (змикання зв'язок);
- дикція та артикуляція;
- голосові регістри (розширення діапазону);
- голосове інтонування;

- зняття горлового затиску;
- зняття психологічних затисків.

Деякі з вищенаведених чинників доступні до застосування в роботі з дітьми дошкільного віку: дикція і артикуляція, дихальна гімнастика, інтонування і (рідше) зняття горлового затиску.

Усі вокальні навички (співацька постава, дихання, звукоутворення й звуковедення, дикція, артикуляція і чистота інтонування) знаходяться в тісному взаємозв'язку, тому робота над ними повинна проводитися одночасно. Відповідно, Я. Кушка зазначає, що «кожна вокальна вправа має на меті формування вокальних навичок, але педагог не може випустити з уваги й інші знання та вміння. Це і є основною складністю для дитини – засвоїти, що для досягнення стійкого результату необхідно використовувати абсолютно всі знання, вміння і навички, отримані під час занять» [32, с. 25].

Під час організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, згідно з М. Букач, використовуються наступні методи навчання [10]:

- наочний (демонстраційний) метод (використовується при демонструванні ілюстративного матеріалу, наприклад при вивченні будови гортані, змикання зв'язок, роботи вокального дихання – грудна клітка, діафрагма і низ живота; при виконанні викладачем музичного матеріалу);

- словесний метод (включає в себе пояснення, розповідь, порівняння, зауваження, бесіду, обговорення, повідомлення завдань, доступний для дитячого сприйняття аналіз (усі виступи в процесі занять бажано записувати на відеокамеру та спільно з дітьми аналізувати, виявляти помилки, окреслювати вдалі моменти виступу);

- ігровий метод (включає в себе пісенні гри, ігри та вправи на розслаблення, на розвиток творчих здібностей, розігрування сценок, ігри за ролями);

- до практичних методів навчання можна віднести тренінги, вокальні вправи. Їх можна розділити на дві групи:

1) вправи, які застосовуються без зв'язку з будь-яким конкретним твором. Вони сприяють послідовному оволодінню технікою співу;

2) вправи, спрямовані на подолання конкретних труднощів при розучуванні пісень. Планомірне й цілеспрямоване застосування вправ сприяє зміцненню й розвитку голосу, поліпшенню його гнучкості та витривалості;

– частково-пошукові методи дозволяють вихованцям здійснювати індивідуальний і колективний пошук, вибір костюмів, оформлення сцени і т.п.;

– емоційний (підбір асоціацій, образів, художні враження).

На основі узагальнення методів щодо формування вокальних навичок інших авторів нами був розроблений комплекс методів для формування вокальних навичок у дітей дошкільного віку:

– наочно-зоровий, ігровий, словесний, практичний методи на формування співочого дихання;

– практичний, наочно-зоровий, ігровий, метод забігання вперед і повернення до пройденого на формування артикуляційних навичок;

– наочно-слуховий, ігровий, словесний, практичний і метод пластичного інтонування на формування інтонаційного слуху;

– методи театралізації, художнього контексту для об'єднання вокальної та рухової (танцювальної) діяльності.

Для формування такого вокального досвіду як співоче дихання у дітей дошкільного віку, нами був підібраний наступний комплекс методів: наочно-зоровий, ігровий, практичний методи. Розглянемо кожен з них окремо [41].

Наочно-зоровий метод застосовується в роботі дуже часто, так як педагогу потрібно показати правильне і неправильне виконання, також вправи для дихання педагог показує і робить разом з дітьми. Практичний метод застосовується при виконанні вправ і їх вдосконаленні.

Ігровий метод застосовується протягом усіх занять, так як гра є основною діяльністю дітей дошкільного віку. У грі поєднуються наочно зоровий і практичний методи, наприклад, коли педагог показує, розповідає й разом з дітьми виконує певну вправу на дихання [38].

Згідно з Л. Мотозюк, «спочатку йде робота над виробленням співучості звучання на основі елементарного оволодіння співочим диханням, яке істотно впливає на чистоту і красу звуку, виразність виконання. Це складний і тривалий процес, тому на початковому етапі навчання він зводиться до оволодіння плавним і рівномірним вдихом і видихом, що не переривають музичну фразу. Такий видих багато в чому залежить від правильно взятого дихання. Дуже важливо навчити дитину правильно й у потрібному місці брати дихання. Необхідно, щоб дитина зрозуміла, що від неї вимагає педагог» [42, с. 156].

Навчити дітей спокійного вдиху, без участі плечей, допомагають вправи з дихальної гімнастики О. Стрельникової («Долоньки», «Насос», «Кішечка» та ін.) і системи Д. Огороднова («Понюхати квітку», «Сніжинка» (Здути сніжинку з долоні), «Свічка» (уявити, що долонька, це полум'я вогню й дути на долоньку так, щоб полум'я не згасало), «Ліс» (діти зображують, як шумить ліс, коли дме вітер, педагог показує динаміку звуку, сильний чи слабкий вітер) [8].

Щоб діти не розривали слово, можна показувати правильне і неправильне виконання, потім вихованці мають виконати вправи правильно. Для розвитку дихання проспівувати на видиху голосні звуки, відкриті склади (наприклад: так, та, ля), фрази, починаючи з коротких і поступово переходячи до більш довгих.

Отже, для організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, згідно з О. Борисовою [8], нами був підібраний наступний комплекс методів: практичний, наочно-зоровий, ігровий, метод забігання вперед і повернення до пройденого:

– Практичний метод застосовується у виконанні артикуляційних вправ і вдосконаленні їх.

– Наочно-зоровий метод застосовується в роботі, коли педагогу потрібно показати правильне і неправильне положення мовлення, також вправи на формування артикуляційних навичок педагог показує і виконує разом з дітьми.

– Ігровий метод застосовується протягом усіх занять, так як гра є основною діяльністю дітей дошкільного віку. Для цього використовуються скоромовки, які потрібно проспівати.

– Метод забігання вперед і повернення до пройденого застосовується в роботі над певними приголосними, формування шиплячих звуків.

Уся ефективна робота з організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку може бути реалізована в процесі гри. У грі можна поєднувати практичний, наочно-зоровий, ігровий, метод забігання вперед і повернення до пройденого.

Робота над артикуляцією починається з артикуляційної гімнастики, мета якої – розвиток якісних, повноцінних рухів органів артикуляції, підготовка до правильного виголошення фонем. У результаті цієї роботи у дітей підвищуються показники рівня розвитку мовлення, співочих навичок, поліпшується музична пам'ять, увага [12].

Вивчення скоромовок на різні літери також є невід'ємною частиною заняття з вокалу.

1. Казка про язичок (комплекс вправ для розігріву апарату артикуляції, розповідається в формі казки, чим приваблює дітей дошкільного віку і дуже їм подобається).

2. Скоромовки на букву «р» (комплекс скоромовок на формування цієї літери).

3. Скоромовки на букву «ш» (комплекс скоромовок на формування цієї літери).

4. Скоромовки на літери «л», «м», «н» (комплекс скоромовок на формування цих букв).

Для формування інтонаційного слуху у дітей дошкільного віку нами був підібраний наступний комплекс методів: наочно-слуховий, ігровий, словесний, пошуковий, практичний, метод пластичного інтонування. Розглянемо кожен з них окремо:

– наочно-слуховий метод застосовується в роботі, коли педагогу потрібно показати правильне і неправильне звуковидобування, вірне інтонування, демонстрування музичного твору;

– ігровий метод застосовується, коли педагог розіграє пісенні ігри, ігри та вправи на розслаблення, на розвиток творчих здібностей, розігрування сценок, ігри за ролями;

– словесний метод (пояснення, бесіда, обговорення) допомагає розкрити нові поняття і терміни вокалу; пояснити теоретичні основи техніки виконання у вокалі; допомогти вихованцям осмислити зміст музичного твору; пошук креативного способу показу твору з використанням рухів;

– практичний метод застосовується у виконанні розспівок і вправ, у процесі їх удосконалення. Метод пластичного інтонування застосовується для показу руху мелодії, передаючи інтонацію музики в пластиці руху [12].

Також в комплекс методів включено метод театралізації і художнього контексту для об'єднання вокальної та рухової (танцювальної) діяльності. Також ці методи застосовуються під час гри.

Слід зазначити, що важливе місце належить підбору репертуару. Адже він повинен відповідати віку, вокальним можливостям, а також сприяти формуванню вокальних навичок. Підбираючи репертуар, важливе й складне завдання – знайти таку пісню, яка була б співзвучна настрою дітей, відображала їх інтереси і уявлення про навколишній світ, була доступна для виконання [39]. Для кожної вікової групи підбирається цікавий і доступний матеріал, за допомогою якого можна було вирішити різні проблеми формування вокальних навичок. Адже пісні, потішки викликають у дітей сплеск позитивних емоцій, створюють радісний настрій, виховують оптимістичний характер [8]. Після підбору репертуару починається вокальна робота.

Для наочності даних сформована таблиця 2.1, де відображено, які методи використовуються при формуванні певних вокальних навичок [14].

З таблиці видно, що для формування вокальних навичок у всіх випадках використовується ігровий метод, що дозволяє об'єднати всі методи в один комплекс.

Таблиця 2.1

Методи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

Вокальні навички	Методи			
Співоче дихання	Ігровий	Наочно-зоровий	практичний	словесний
Інтонування	Ігровий	Наочно-слуховий	практичний	пластичного інтонування
Артикуляція	Ігровий	Наочно-зоровий	практичний	Забігання вперед і повернення до пройденого

Методи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку здійснюється в єдності роботи над диханням, артикуляцією, інтонацією; у взаємозв'язку мовленням та вокальною інтонацією; у взаємозв'язку вокальної та руховою складових; з використанням ігор і театралізації.

Дослідниця Ю. Василенко [10] приділяє велику увагу співу без мікрофона, особливо на початковому етапі навчання. Основною помилкою дослідниця вважає форсований спів, проте, для вирішення цієї проблеми автор зазначає такі правила:

1. Слухові відчуття (акустика).
2. М'язові відчуття (без напруги).
3. Резонаторні відчуття.
4. Спів спокійним м'яким звуком.
5. Тембр голосу.

У роботі з дітьми дошкільного віку, використовуючи напрацювання Ю. Василенко [10], варто застосовувати поєднання мелодійних і ритмічних вправ, використовуючи при цьому репертуар, відповідний віковій категорії дошкільнят.

Якщо говорити про закордонні дослідження, то значне поширення і визнання отримав метод С. Рігса. У своїй практиці він обґрунтовує використання прийому «співу в мовній позиції» [цит. за: 44, с. 156]: він

досягається, якщо гортань знаходиться в такому ж положенні, як і під час мовлення. На думку дослідника, це «...дозволяє вам при співі користуватися голосом так само легко і комфортно, як ви це робите під час розмови. Незалежно від регістра і гучності, рот і горло поведуться однаково. Ваш тембр і спів слова завжди будуть здаватися природними як вам, так і вашій аудиторії» [44, с. 157]. Методику С. Ріггса в роботі з дітьми дошкільного віку можна використовуватися частково, включаючи в роботу деякі з вправ (вібрація губ).

Слід зазначити, що єдності у методичних підходах щодо постановки голосу у процесі музичного розвитку дитини дошкільного віку немає, педагог на практиці сам визначає ефективні варіанти й вправи для реалізації цього завдання (Додаток Б). З цієї причини, у своїй роботі музичний керівник поєднує кілька методик, об'єднуючи їх прийомами й методи.

Згідно з положеннями О. Кисельової [26], провідною діяльністю дітей старшого дошкільного віку є ігрова, тому в роботі над вокальними навичками слід звернути на це увагу і використовувати поспівки, розспівування, ігри, пальчикові ігри, артикуляційні гри [9]. Відповідно, як зазначає О. Кисельова, «у цьому особливість ігрової методики навчання дітей співу – ненав'язливо, ігровими методами навчити дітей володіти своїм голосом. Граючи, діти інтуїтивно засвоюють манеру говорити, співати, ходити, спілкуватися, діяти. Мимовільне навчання дітей у грі містить усе необхідне для розвитку й дозволяє виконати обсяг роботи, недоступний у звичайній навчальній ситуації. Автор методики підкреслює, що особливо важливий цей метод у роботі над першими вокальними навичками, сприяючи усвідомленню механізму звукоутворення, виробленню координації слуху і голосу» [26, с. 13].

Ігрова методика навчання дітей співу реалізується в два етапи: мовленнєвого та співочого. Мета мовленнєвого етапу – легко і непомітно підготувати голоси дітей до співу: «розігріти» м'язи мовленнєвого й дихального апарату, загострити інтонаційний слух, сформувати навички відтворення музичних звуків, а навчання співу зробити легким, зрозумілим і привабливим. Мета другого, співочого етапу – формування та розвиток рухливості голосового

апарату, навичок співочого дихання, співочої інтонації, розучування репертуару [39].

Таким чином, методи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку були підібрані на основі методичних матеріалів, з метою врахування всіх необхідних для початкового етапу навчання навичок та об'єднання їх у провідній діяльності дітей старшого дошкільного віку – гри. Нами був розроблений комплекс методів формування навичок вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку таких як, співоче дихання, артикуляційні навички, інтонаційний слух. Підібрано цікавий і доступний матеріал, за допомогою якого можна вирішити проблеми формування вокальних навичок.

Висновки до розділу 2

У розділі обґрунтовано методичні основи організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

1. Охарактеризовано наукові підходи до організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, зокрема системний, особистісно-орієнтований, індивідуальний і технологічний. Методологічними орієнтирами стали принципи гуманізму, креативності, проблемності, суб'єктності, діалогічності, зворотного зв'язку, творчої активності, емоційного насичення, полікультурності.

2. Схарактеризовано педагогічні умови, які найбільше сприяють організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку: забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності; яскрава образність та доступність вокального репертуару; впровадження активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Теоретичний аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що виокремлені педагогічні умови є достатніми і здатні забезпечити успішну організацію вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

3. Розроблено комплекс методів для формування навичок вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку (співоче дихання, артикуляційні навички, інтонаційний слух): наочно-слухові, словесні, пошукові, практичні, метод пластичного інтонування тощо. Значну увагу приділено впровадженню активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку (наочно-зоровий, ігровий, словесний, практичний методи формування співочого дихання; метод забігання вперед і повернення до пройденого на формування артикуляційних навичок; метод пластичного інтонування на формування інтонаційного слуху; методи театралізації, художнього контексту для об'єднання вокальної та рухової (танцювальної) діяльності). Для ефективно організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку використовується ігровий метод, що й дозволив об'єднати всі методи в єдиний комплекс.

Для кожної вікової групи підбирався доступний матеріал, за допомогою якого можна вирішити різні проблеми формування вокальних навичок з метою музичного розвитку дошкільника.

ВИСНОВКИ

У дослідженні викладено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення проблеми організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку як засобу їх музичного розвитку. Проведене дослідження дало підстави для таких висновків:

1. З'ясовано теоретичні основи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

На основі аналізу педагогічної літератури з теми дослідження, вокальну діяльність визначено як одну з найважливіших форм прояву активного ставлення дітей до пісень і співу в процесі різних життєвих ситуацій. Метою вокальної діяльності є виховання у дітей співочої культури, залучення їх до музики. Розглянуто особливості музичного розвитку і вокальні можливості стосовно кожного вікового періоду дошкільного дитинства. З'ясовано, що вокальні здібності необхідно розвивати з дошкільного віку.

На основі розгляду сутності вокальної діяльності зроблено висновок, що означена діяльність – один з найдоступніших видів залучення дітей дошкільного віку до музичного мистецтва та виховання особистості за допомогою музичного мистецтва. У цій діяльності поєднуються музика, слово, а також рух, що є чинником всебічного розвитку дітей. З'ясовано, що вокальна діяльність має специфічні можливості впливу на формування особистості дитини. Так як музика сприймається емоційно, вона має величезне значення в розвитку почуттів дошкільника. У вокальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку систематизуються музично-естетичні уявлення, відбувається становлення художньо-естетичного смаку.

2. Схарактеризовано сутність музичного розвитку та музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку..

Розкрито поняття *музичного розвитку* та *музичної розвиненості* дітей старшого дошкільного віку. Музичний розвиток розглядається як якісні зміни психологічних процесів, викликаних внутрішніми закономірностями музичних

переживань дітей і внутрішніми обставинами їхнього життя, творчою діяльністю дитини в галузі музики. Кінцевим результатом музичного розвитку дитини є її музична розвиненість, що представлена єдністю трьох компонентів емоційної сфери дітей в музичній діяльності, що виявляється в наявності емоційного почуття виразності в жестах, в міміці, в пантомімі, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів і роллю образності, що виражено в музично-творчих здібностях; розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, виявляється в доброзичливості, відкритості, в бажанні бути серед дітей в групі, імпровізації нових ігор, володінням необхідними в цьому віці навичками етикету в спілкуванні з дорослими і дітьми, в розкутості і творчому виконанні пластичних і інтонаційно музичних імпровізацій; вокально-творчі здібності, що виявляється в численних і емоційно-яскравих характеристиках музичних образів, включених в ігрове завдання, володінням звуковисотним, ритмічним і тембровим слухом, природним звуком.

3. Уточнено критерії, показники та рівні оцінювання, проведено констатувальну діагностику музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку.

Визначено такі критерії та показники музичної розвиненості дітей: 1) розвиненість емоційної сфери дітей в музичній діяльності, що виявляється в наявності емоційного почуття виразності в жестах, у міміці, в пантоміміці, у вокальному інтонуванні, володінні різноманітною гамою почуттів і роллю образності, вираження музично-творчих здібностей; 2) розвиненість міжособистісних відносин у дітей в колективній творчості, що виявляється в доброзичливості, відкритості, в бажанні бути серед дітей у групі, імпровізації, володінням необхідними в цьому віці навичками етикету в спілкуванні з дорослими та дітьми, у розкутості й творчому виконанні пластичних і інтонаційно-мовних імпровізацій; 3) розвиненість вокально-творчих здібностей, що виявляється у чистоті інтонування мелодійної лінії, співі природним звуком, здатності до простої вокальної імпровізації).

Відповідно до критеріїв і показників рівня музичної розвиненості дітей старшого дошкільного віку на початковому етапі було використано діагностичні методики, метою яких стало дослідження рівнів музичного сприйняття, співу (виконавство), рухової імпровізація під музику, пісенної, танцювальної, музично-ігрової творчості.

Результати діагностування засвідчили, що рівень музичної розвиненості дітей переважно середній (61,55%), і лише 7,4% дітей демонструють високий рівень. Виходячи з результатів дослідження, доцільним визнано розроблення педагогічних підходів, принципів, умов і методів організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

4. Визначено методичні основи організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку як засобу їх музичного розвитку.

Означені методичні основи побудовано на основі системного, особистісно-орієнтованого, індивідуального та технологічного підходів. Методологічними орієнтирами стали принципи гуманізму, креативності, проблемності, суб'єктності, діалогічності, зворотного зв'язку, творчої активності, емоційного насичення, полікультурності.

Схарактеризовано педагогічні умови, які найбільше сприяють організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку: забезпечення організаційно-педагогічного й психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності; яскрава образність та доступності вокального репертуару; впровадження активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Теоретичний аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що виокремлені педагогічні умови є достатніми і здатні забезпечити успішну організацію вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Розроблено комплекс методів для формування навичок вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку (співоче дихання, артикуляційні навички, інтонаційний слух): наочно-слухові, словесні, практичні, пошукові тощо. Значну увагу приділено впровадженню активних методів навчання,

спрямованих на музичний розвиток дітей старшого дошкільного віку (наочно-зоровий, ігровий, словесний, практичний методи формування співочого дихання; метод забігання вперед і повернення до пройденого для формування артикуляційних навичок; метод пластичного інтонування для формування інтонаційного слуху; методи театралізації, художнього контексту для об'єднання вокальної та рухової (танцювальної) діяльності). Для ефективної організації вокальної діяльності як засобу музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку використовується ігровий метод, що дозволив об'єднати всі методи в єдиний комплекс. Для кожної вікової групи підібрано доступний матеріал, за допомогою якого можна вирішити різні проблеми формування вокальних навичок з метою музичного розвитку дошкільника.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем організації вокальної діяльності дітей старшого дошкільного віку як засобу їх музичного розвитку. Наступні дослідження можуть бути зорієнтовані на вивчення шляхів розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку в процесі їх залучення до активної музичної діяльності, зокрема, до сучасних форм молодіжного музикування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко Г. Музично-естетичне виховання в контексті професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. №2. Слов'янськ, 2010. С. 3-9.
2. Антонова-Турченко О.Г. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія. К.: ІЗМН, 1997. 260 с.
3. Антонюк В. Г. Постановка голосу : навч. посібник. Київ : Українська ідея, 2000. 68 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упор. О. Л. Кононко. 2-ге вид., випр. К.: Світич, 2008. 430 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Вихователь-методист*, 2012. С. 21
6. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: навч.-метод. Посібник. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
7. Борисенко Т.Г. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики до організації спільної навчальної діяльності дітей. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2333/1/05btgndu.pdf>
8. Борисова О. Система роботи над вокально-хоровими навичками старших дошкільників та молодших дітей. *Початкова школа*. 2014. № 5 С. 35–38.
9. Букач М. М. Профілактична робота з охорони дитячого голосу. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Сер. : Педагогіка. 2010. Т. 144, Вип. 131. С. 72-81.
10. Букач М.М. Формування педагогічної культури вчителя музики у процесі професійної підготовки (на матеріалі спеціальних практик): дис... докт. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1999. 390 с.
11. Ватаманюк Г. Роль родини в музичному вихованні дітей. *Палітра педагога*. 2009. № 3. С. 26–31.

- 12.Вергунова В.С. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до організації музично-виховних шкільних заходів. Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук.-метод. статей. Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2019. С.23-29.
- 13.Верстюк А. Музика – помічник у вихованні дітей. *Обдарована дитина*. 2009. № 4. С. 55–60.
- 14.Власова О. Б Музичне виховання як один з засобів розвитку й формування особистості дитини в концепції національної освіти С.Ф. Русової. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. / Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. Чернігів. : ЧДПУ, 2007. Вип. 47. С. 124-128
- 15.Власова О.Б Музичне мистецтво в організації культурно-дозвілєвої діяльності молодших дітей дошкільного віку. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи* Зб. мат-в Міжнародної наукової конференції. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 221-227
- 16.Газіна І. О. Використання мелодійних музичних інструментів у практиці дитячого навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2012, Вип 10. С. 256-260.
- 17.Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. 196 с.
- 18.Газіна І. О. Музична компетентність вихователя та її роль в умовах діяльності дошкільного навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 7. С. 299-302.
- 19.Голос людини та вокальна робота з ним / Автор. колектив кафедри співу. Інституту мистецтв. Монографія. Івано-Франківськ, 2010. 258 с.
- 20.Дорошенко Т.В. Дитяча опера як засіб музичного виховання . Початкова школа. 1999. № 11. С. 24-26.
- 21.Дорошенко Т.В. Розвиток творчих здібностей молодших дітей дошкільного віку у процесі формування навичок музичного сприймання. Музика в системі

- художньо-естетичної освіти молоді : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 1995. С.93-95.
- 22.Еманова З . Музично-виконавська діяльність:сучасні підходи. *Дошкільне виховання*. 2009. №3. С. 10.
- 23.Євтушенко Д.Г. Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика. Київ : Мистецтво, 2010. 120 с.
- 24.Зязюн І.А. Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах. Харків, 1996. 360 с.
- 25.Картава Ю. А. Виховний вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 3. С. 274-281.
- 26.Кисельова О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.08. Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 22 с.
- 27.Козир А.В. Вступ до акмеології митсецької освіти: навч.-метод. посіб. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 263 с..
- 28.Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія]. К.: НПУ імені М.Драгоманова, 2008. 378 с.
- 29.Колодуб І.С. Теорія вокального мистецтва. Харків : Промінь, 2000. 120 с.
- 30.Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості: навч. пос. для вищ. навч. закл. К.: Освіта, 1998. 255 с.
- 31.Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. шк., 1989. 608 с.
- 32.Кушка Я.С. Методика навчання співу: Посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2010. С.3-12.
- 33.Лабінцева Л.П. Формування вокально-хорової майстерності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2007. 22 с.

34. Леонтович М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України [упорядник Л.О.Іванова]. К.: Музична Україна, 1989. 136 с.
35. Лист МОН «Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах» від 02.09.2016 № 1/9-454. <https://imzo.gov.ua/2016/09/08/list-mon-vid-02-09-2016-1-9-454-shhodo-organizatsiyi-roboti-z-muzichnogo-vihovannya-ditey-u-doshkilnih-navchalnih-zakladah/>
36. Малашевська І.А. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія». Тернопіль: Мандрівець, 2015. 44 с.
37. Мартинюк Л. Методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Хоровий клас та практикум роботи з хором». Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім.Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Сисин О. В. : Абетка, 2014. 58 с.
38. Масол Л. М. Класифікація компетентностей як результату загальної мистецької освіти. Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: зб. мат. наук.-метод. сем. Чернівці: Зелена Буковина, 2007. С.23–24.
39. Матвеева О.О. Теоретичні і методичні засади педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах університету: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 38 с.
40. Методика музичного виховання в дитячому садку : підручник / під ред. Н. А. Ветлугіної. К. : Основа., 2010. 256 с.
41. Микиша М.В. Практичні основи вокального мистецтва : до 100-річчя з дня народження. 2-ге вид. Київ : Музична Україна, 2000. 80 с.
42. Мотозюк Л. В. Сучасні виразні засоби хорового мистецтва у працях хорознавців. *Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції* : зб. наук. праць ; за заг. ред. І. В. Баладинської, Н. Є. Колесник. Житомир: ФОП «Н. М. Левковець», 2017. С. 156–158.
43. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності: монографія. Чернівці: ПП «Видавничий дім «Родовід», 2015. 408 с.

44. Науменко Т. І. Музичне виховання дошкільників засобами українського фольклору: Конспект лекцій з педагогіки. К. : АПН України, Інститут педагогіки, 1995. 64 с.
45. Національна доктрина розвитку освіти. Верховна рада [веб-сайт] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
46. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 248 с.
47. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібник. К.: Знання України, 2004. 264 с.
48. Орлова Т. Вчимо дітей співати. *Музичний керівник*. 2004. №5,6. С. 21.
49. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с.
50. Островерх О.О. Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Харків, 2004. 19 с.
51. Падалка Г.М. Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / за ред. В. Г. Бутенка. Херсон: ХДПІ, 2011. 104 с.
52. Паньків Л.І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до керівництва музичними колективами дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки: зб. наук. статей*. К.: НПУ, 2013. Вип. 52. С. 101-110 с.
53. Педагогічний словник [за ред. М. Д. Ярмаченка]. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
54. Перетяга Л. Є. Формування голосової культури майбутніх учителів: теоретико-технологічний аспект : монографія. Х.: ПланетаПринт, 2016. 309 с.

- 55.Прядко О. М. Формування навичок співацького дихання у майбутніх педагогів-музикантів на заняттях з вокалу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 15. С. 225-230.
- 56.Ростовський О.Я. Методика викладання музики. Тернопіль: Навчальна книга, 2000. 215 с.
- 57.Скорик Т.В. Методи музичної терапії у соціальній роботі. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія: збірник*. Чернігів: Чернігів.держ. технол-ний ун-т, 2013.№1(2). С. 227 - 234.
- 58.Сопіна Я. В. Психолого-педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 15. С. 230-235
- 59.Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах. Дис. на здобуття наук. ступ. доктора пед. наук. Харків, 2004. 220 с.
- 60.Тао Сяо-Вей. Як комплексно виховати співака у вокальній школі. *Наука та інновації для навчальних закладів*. 2009. № 9. С. 35-40
- 61.Тарасова К. До постановки дитячого голосу. *Музичний керівник*. 2005. №1. С. 22
- 62.Тверезовська Н., Філіпова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90-92.
- Науменко С. І. Музично-естетичне виховання дошкільнят : прогр. та метод. рек.. К.: Магістр-S, 2010. 96 с.
- 63.Тютюннікова Т.Є. Щоб навчитися співати, треба співати. *Музична палітра*. 2004. №5. С. 12-16
- 64.Фоломеєва Н. А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.07. «Теорія і методика виховання»; АПН України. Ін-т пробл. виховання. К., 2001. 22 с.
- 65.Хмелюк Р.І. Розвиток здібностей: метод. реком.. О: ПДПУ, 1998. 48 с.

- 66.Шараєвська І., Степаненко Н. Мовленнєві та музично – рухові вправи за системою Карла Орфа. *Музичний керівник*. 2011. №3. С. 9–14.
- 67.Шереметьєв С. Т. Хоровий спів в дитячому садку. *Музичний керівник*2005. №5. С. 55
- 68.Юрко О.О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти. Суми, 2005. 137 с.
- 69.Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. 2-ге вид.. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2003. 352 с.
- 70.Юцевич Ю. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу. К., 1998. 211 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика дихальної гімнастики О.М. Стрельникової

Автор розробила систему дихальних вправ, яка виявилася ефективною для застосування її у хворих і здорових осіб з метою розвитку дихальних м'язів, збільшення резервів дихальної системи і зміцнення здоров'я.

Дихальну гімнастику О.М. Стрельникової називають «парадоксальною» оскільки, на відміну від традиційних дихальних вправ, О.М. Стрельникова запропонувала при нахилі робити вдих, а випрямляючи — видих, стискаючи грудну клітку — вдих, а розгортаючи грудну клітку — видих.

На думку О.М. Стрельникової такий прийом ускладнює роботу дихальних м'язів, і, по відношенню до звичайної дихальної гімнастики, є, як би тренуванням з обтяженням, що викликає розвиток дихальної мускулатури. Таким чином, в гімнастиці О.М. Стрельникової спостерігається зворотна узгодженість рухів з диханням.

Особливістю виконання вдиху і видиху при гімнастиці Стрельникової: вдих через ніс короткий — галасливий (як ніби людина приношується до запаху диму), губи зімкнуті, але без напруги, не можна допомагати вдиху за рахунок м'язів обличчя, випинати живіт, піднімати плечі і розправляти грудну клітку. Вдих настільки різкий, що крила носа злегка втягуються, а не роздуваються. Вдих неглибокий. Про видиху рекомендується зовсім не думати. Видих відбувається через рот, губи самі злегка розтискаються, повітря виходить безперешкодно. Видиху нічого не повинно заважати. Особливо підкреслюється, що не можна вдихати великий обсяг повітря і не можна перешкоджати видиху.

Гімнастика О.М. Стрельникової включає 8 базових вправ:

1. В.п. — о.с., повороти голови направо і наліво. При кожному повороті в кінцевій точці короткий галасливий вдих носом. Темп 1 вдих в секунду або трохи швидше. Видих виконується автоматично через злегка відкритий рот.

2. В.п. — о.с., нахили голови вправо і вліво («Вушка»). Різкий вдих в кінцевій точці кожного руху.

3. В.п. — о.с., нахили голови вперед і назад («Малий маятник»). Короткий вдих в кінці кожного руху. Всі три вправи служать в якості розминки.

4. Зведення рук перед грудьми («Обійми плечі»). В.п. — руки зігнуті в ліктях і підняті на рівні плечей. Схресним рухом щільно захопити правою рукою ліве плече, а лівою — праве. При зустрічному русі рук стискається верхній відділ легких, в цей момент роблять швидкий гучний вдих. Повторюють в темпі прогулянкового кроку. При зведенні рук перед грудьми зверху поперемінно перебувають то права, то ліва рука.

5. Пружні нахили вперед («Насос»). В.п. — о.с., руки вниз. Темп рухів

— один нахил в секунду. За одну секунду нахилитися, зробити вдих і випрямляючи, видихнути через рот. Наступного секунді знову нахилитися, і так, до восьми видихів.

6. Пружні нахили назад з зведенням рук, як у вправі №4. Вдих у крайній точці нахилу назад. При нахилі назад руки обхоплюють плечі (вдих), при нахилі вперед — видих.

7. Пружні присідання в полувипаді (ноги міняти місцями) зі зведенням опущених рук. Вдих робиться в крайній точці присідання в момент відомості рук.

8. Нахили вперед і назад за принципом маятника («Великий маятник»). Вдих робиться в крайній точці нахилу вперед, потім слід видих і нахил назад зі зведенням рук перед грудьми і повторним вдихом. У момент вдиху об'єм повітря повинен бути звичайним, плечі опущені. ЧСС не більше 94-96 уд/хв.

Подальша програма занять включає 6 курсів по 3 дні кожен з двома тренуваннями в день — вранці і ввечері. Одне заняття займає близько 15 хвилин.

Дихальна гімнастика О.М. Стрельникової поєднується з циклічними вправами, іграми, ритмічної і атлетичною гімнастикою, але не рекомендується виконувати інші дихальні вправи, особливо за індійської системою йогів або китайською гімнастикою — цигун.

Протипоказання до виконання гімнастики О.М. Стрельникової є виражений ступінь короткозорості, глаукома, друга і третя стадії гіпертонічної хвороби.

Прийоми і вправи для розвитку співочих навичок у дошкільнят

Різноманітні ігрові прийоми і вправи використовуються в процесі вироблення у дошкільнят співочих навичок. Використання подібних вправ сприяє захопленому, зацікавленому залученню дітей дошкільного віку в співочу діяльність, більш легкому і результативному процесу формування співочих навичок. Наведемо приклади ігрових вправ, почерпнутих нами з досвіду спостережень за музично-освітнім процесом у ЗДО і з практико-орієнтованих джерел.

Для вироблення правильної співочої постановки можна використовувати такі вправи:

- «похід на ринок»: дітям пропонується «відправитися на ринок», вибрати найкрасивіший кавун (або інший великий фрукт або овоч) і з зусиллям його піднімати; але, не розрахувавши свої сили, різко кинути овоч вниз і розслабитися;

- «примірка піджачка»: описувати напівкругові рухи плечима вперед («наділи піджачок») і назад («піджачок зняли»);

- «пружинки»: представити себе пружинкою; по команді «вгору» - підніматися на носочки, «вниз» - опускатися (завдяки цій вправі відпрацьовується співоча постановка корпусу з опорою на ноги);

- «берізка»: діти повільно і плавно піднімають руки вгору, неначе берізка тягне свої гілочки до сонечка, «шелестять листочками» (пальчиками рук), потім кидають руки вниз і розслабляються;

При виробленні правильного дихання необхідно сформувати у дитини відчуття дихання «в живіт». Контроль виробляємо, поклавши на нього руку. Також завжди потрібно стежити за тим, щоб під час вдиху у дітей не піднімалися плечі.

Для вироблення навичок правильного дихання можна використовувати такі вправи:

- «повітряна кулька»: щоб включити в процес дихання роботу діафрагми, пропонується «надути» повітряна кулька: спочатку набрати повітря (при цьому черевна стінка повинна виступити вперед), потім повітря тонкою цівкою поступово випускати через рот;

- «Ой!»: Набравши дихання, діти натискають на черевну стінку, дзвінко і активно виголошують «Ой!» з певним емоційним настроєм (здивовано, жалібно, плаксиво, радісно, докірливо);

- «вітер»: дітям пропонується «перетворитися в вітер» і своїм диханням намалювати різні образи вітру (теплого і ласкавого або сильного і холодного);

- «дуємо на свічку»: дітям пропонується уявити перед собою свічку, зробити губи трубочкою і дути на свічку так, щоб вона не погасла, при цьому вдихаючи повітря носом;

- «свічки на торті» (модифікація попередньої вправи): дітям пропонується «влаштувати» чийсь день народження (наприклад, перед Новим роком - день

народження Ялинки, Діда Мороза, Снігуроньки) і задувати свічки на святковому торті. «Свічки на торті»;

Для подовження видиху на звуці у вправах на видихання на приголосних звуках «ш», «з», «з», «ф» можуть використовуватися різні образи, наприклад:

- грає вітер з листям;
- звучать бджола, жук, комар;
- спустився повітря з колеса машини;
- сердиться кішка.

Формуючи короткий вдих і довгий видих, можна використовувати осінні листочки (на ниточках), сніжинки (з серветок), які не повинні впасти, підтримувані видихом або метелики (на ниточках) «танцюють» вальс.

Діти із задоволенням виконують вправи на збільшення видиху

- «тук-тук-тук-тук-туууук»: спочатку повторюється склад вимовляється, а далі можна буде перейти до його проспівування на одному звуці (при цьому, крім формування навичок дихання, діти вчитимуться чисто інтонувати - утримувати звук, "не з'їжджаючи» з нього, і співати в унісон, слухати один одного);

- «Слухай ... Слухай шорок ... Слухай шерех хаці ...»: діти повторюють рядок на одному диханні, коли повторюється одне слово, потім два і так далі.

Використання артикуляційної гімнастики допомагає усунути напруженість і скутість артикуляційних м'язів, розігріти м'язи язика, губ, щік, щелепи, розвинути міміку, артикуляційну моторику, а також виразну дикцію. Наведемо приклади артикуляційних вправ:

- «язичок прокинувся» (дітям пропонується штовхати язичком в праву і ліву щоку), «язичок, здайся!» (Пропонується покусати кінчик язика);

- «зубів? Не бійся!» (Дітям пропонується висовувати язик вперед і прибирати назад), «зуби кусаються» (пропонується покусати нижню і верхню губу по всій поверхні);

- «губки сміються» (в усмішці відкрити верхні губи); «Губки ображаються» (вивернути нижню губу);

- «смачний язичок» (пожувати мову бічними губами); «Чисті зубки» (провести язиком між верхньою губою і зубами і між нижньою губою і зубами); «Посмішка» (посміхнутися).

Коли вправи добре засвоєні дітьми, можна використовувати гімнастику артикуляції у віршованій формі. Діти з величезним задоволенням виконують «Зарядку язичка» під віршований текст.